

**Maahanmuuttajataustaiset lapset ja perheet
palvelujärjestelmässä - asiantuntijoiden näkökulmia**

FL Sanna Heikkilä-Daskalopoulos

FL Sanna Heikkilä-Daskalopoulos

Maahanmuuttajataustaiset lapset ja perheet
palvelujärjestelmässä - asiantuntijoiden näkökulmia

Lastensuojelun Keskusliitto 2008
ISBN 978-951-9424-56-9 (pdf)

SISÄLTÖ

1 Johdanto	3
2 Keskeiset käsitteet	4
3 Aiempi tutkimus.....	6
4 Selvityksen toteutus	9
5 Suomalaisen yhteiskunnan kohtaaminen integraatioprosessissa	11
5.1 Maahanmuuttajataustainen asiakas palvelujärjestelmässä.....	11
5.2 Kulttuurinen ymmärtäminen ja oman kulttuurin säilyttäminen.....	12
5.3 Yhteisöllisen kulttuurin kohtaaminen yksilökeskeisessä sosiaalityössä.....	15
5.4 Ammattilaisten valmiudet monikulttuurisuuden kohtaamiseen ja maahanmuuttajataustaiset kulttuuritulkit.....	16
6 Kieliongelmat kotoutumisen vaikeuttajina	18
6.1 Tulkkauksen toimivuus	18
6.2 Kielen oppiminen kotoutumisprosessissa.....	19
7 Maahanmuuttajan kotoutumisen erityishaasteita	21
7.1 Syrjintä riskinä	21
7.2 Mielen terveysongelmat maahanmuuton erityishaasteina	22
7.3 Äitiys ja varhaiskasvatus	23
7.4 Tiedonkulku viranomaisten välillä	25
8 Lastensuojelulliset ongelmat	27
8.1 Maahanmuuttajataustaisten vanhempien ja heidän lastensa väliset konfliktit	27
8.2 Väkivalta kulttuurisena ongelmana	28
8.2.1 Kuritusväkivalta ja ympärileikkaus	28
8.2.2 Häpeäväkivalta äärimmäisenä yhteisökulttuurin ongelmana.....	30
8.3 Huostaanotot maahanmuuttajaperheissä ja -yhteisöissä.....	32
9 Johtopäätökset ja kehittämissuhteet	35
Lähteet.....	38
Liite 1 Kysymysrunko	41

1 Johdanto

Tämän selvityksen aiheena on maahanmuuttajalasten, -nuorten ja perheiden tilanne ja tarpeet palvelujärjestelmässä. Selvityksessä kartoitettiin, miten paljon ja millaisia palvelutarpeita maahanmuuttajataustaisilla lapsiperheillä on ja miten näihin tarpeisiin on viime aikoina pyritty vastaamaan. Taustalla oli kysymys siitä, onko maahanmuuttajataustaisten lasten lastensuojelun tarve suurempi kuin valtaväestön. Selvityksellä pyrittiin kartoittamaan, onko maahanmuuttajataustaisilla lapsiperheillä Suomeen kotoutumisesta aiheutuvia erityishaasteita tai onko heillä muuta väestöä suurempi syrjäytymisriski. Tarkoituksena oli lisäksi kartoittaa tämänhetkisiä resursseja ja koota niiden pohjalta kehittämisehdotuksia.

Selvitys toteutettiin kartoittamalla olemassa olevaa tutkimustietoa ja haastatteleamalla palvelujärjestelmän eri tahoja. Aiemmissa tutkimuksissa on mainittu keskeisinä maahanmuuttajuuteen liittyvinä erityishaasteina muun muassa Suomessa kasvaneiden nuorten ja heidän vanhempiansa väliset kulttuurikonfliktit, nuorten koulupudokkuus ja syrjäytyminen, kotona pieniä lapsia hoitavien äitien kotoutuminen sekä ilman huoltajaa Suomeen saapuneiden lasten asema. Tätä selvitystä varten tehdyissä haastatteluissa nousi esiin osittain näitä samoja teemoja, erityisesti yksilöllisen ja yhteisöllisen kulttuurin kohtaamiseen ja kieliongelmiin liittyviä haasteita sekä lastensuojelullisia ongelmia.

Käsillä olevassa raportissa esitellään aluksi keskeiset käsitteet ja luodaan katsaus aiempaan tutkimukseen, jonka jälkeen raportoidaan selvityksen toteutus. Selvityksessä esiin nousseita maahanmuuttajuuteen liittyviä erityishaasteita käsitellään omina lukuinaan teemakokonaisuuksien alla kappaleissa viisi - kahdeksan. Lopuksi raporttiin on koottuna keskeiset johtopäätökset ja kehittämisehdotukset.

2 Keskeiset käsitteet

Maahanmuuttajuuden käsitettä on pohdittu paljon ja tilalle on yritetty löytää korvaavia termejä. Maahanmuuttaja -sana ei kuvaa hyvin Suomessa syntyneitä ja kasvaneita lapsia tai nuoria, jotka eivät ole itse muuttaneet maasta toiseen. Sanaa voi myös pitää leimaavana ja ulkopuolistavana. Termi maahanmuuttajataustainen voi olla samasta syystä ongelmallinen. Korvaavien termien löytäminen on kuitenkin osoittautunut vaikeaksi, koska myös usein tilalle tarjottu termi monikulttuurinen on nähty arvoväritteiseksi eivätkä monikulttuurisiksi määritellyt ihmiset itse välttämättä koe elävänsä usean kulttuurin keskellä. Termiin liittyy helposti myös käsitys vierasmaalaisesta eksotiikasta, muukalaisuuden helpommin lähestyttävistä muodoista kuten etnisistä ravintoloista (Vanas 2007). Termi uussuomalainen ei myöskään kuvaa hyvin Suomessa syntyneitä ja kasvaneita ihmisiä ja on mielipidekysymys, onko termi lainkaan maahanmuuttaja –termiä neutraalimpi.

Maahanmuuttajiksi on määritelty vaihtelevasti erilaisia ihmisryhmiä. Maahanmuuttajaperheen määritelmistä laiveimpia on sisällyttää määritelmään kaikki sellaiset perheet, joissa toinen vanhemmista on muuttanut Suomeen toisesta maasta. Usein maahanmuuttajuuden määritelmä sisältää vain esimerkiksi pakolaisina ja turvapaikanhakijoina tai inkeriläisinä paluumuuttajina Suomeen muuttaneita henkilöitä, tai maahanmuuttajiksi käsitetään vain tietystä maista saapuneet henkilöt. Yksi määrittelytapa on se, että Suomeen toisesta maasta muuttaneet henkilöt ovat maahanmuuttajataustaisia ja heidän lapsensa monikulttuurisia. Yksi aiheeseen liittyvä määrittelyongelma onkin maahanmuuttajuuden kesto; kuinka kauan ihmistä voi pitää maahanmuuttajana ja periytyykö määritelmä jopa seuraaville sukupolville.

Sosiaali- ja terveysministeriön varhaiskasvatuksen neuvottelukunta käyttää seuraavaa määritelmää: 'Maahanmuuttajataustaisella lapsella tarkoitetaan lasta, jonka äidinkieli on muu kuin suomi, ruotsi, saame, romani tai viittomakieli tai joka käyttää kahta tai useampaa kieltä perhepiirissään, ja jonka molemmat tai toinen vanhemmista/huoltajista on maahanmuuttaja.'

Tässä selvityksessä käytetään molempia termejä maahanmuuttaja/maahanmuuttajataustainen sen mukaan, kumpaa termiä haastateltava itse on käyttänyt vastatessaan kysymyksiin. Pääosin haastateltavat käyttivät termiä pakolainen tai puhuivat perheenyhdistämisen kautta Suomeen muuttaneista henkilöistä, joiden lähtömaan kulttuuri poikkeaa paljon suomalaisesta. Haastattelukysymyksien vastauksissa on viitteitä maahanmuuttajien taustoihin. Jotkut vastaajat mainitsevat ns. kahden kulttuurin perheet, joissa toinen vanhemmista on suomalainen. Usein kyse on kuitenkin Euroopan ulkopuolelta muuttaneista vanhemmista ja heidän lapsistaan, jotka ovat muuttaneet Suomeen tai syntyneet Suomessa. Nämä perheet ovat yleensä muuttaneet maista, joissa elintaso on Suomea alhaisempi.

Selvityksessä käytetään termiä *integraatio kotoutumisen* synonyyminä. Kotouttamislain (N:o 493/1999) mukaan kotouttaminen tarkoittaa maahanmuuttajien integroitumisen eli kotoutumisen edistämistä. Lain tavoitteena on edistää maahanmuuttajien kotoutumista, tasa-

arvoa ja valinnan vapautta toimenpiteillä, jotka tukevat yhteiskunnassa tarvittavien keskeisten tietojen ja taitojen saavuttamista.

*Kulttuurirelativismi*n käsitteellä viitataan kaikenlaisen erilaisuuden hyväksymiseen kulttuurisen moninaisuuden nimissä. Kulttuurirelativistiseen näkemykseen sisältyy riski, että esimerkiksi lastensuojelullisiin ongelmiin ei puututa, koska ne tulkitaan kulttuuriin kuuluviksi. (esim. Anis 2006, 118; ks. myös Pitkänen&Kouki 1999, 37)

Häpeäväkivalta (kunniaväkivalta) käsitteen voi määritellä seuraavasti: Se on perheen tai suvun piirissä tapahtuvaa, kunnianormien puolustamiseen liittyvää, häpeälliseksi koetun asian eliminoimiseksi tehtävää, ihmisoikeuksia rikkovaa väkivaltaa. Käsite liittyy selvityksen aihepiiriin, koska tietyissä maahanmuuttajaryhmissä tämä on ajankohtainen ja tiedostamista vaativa ongelma. Fyysisen väkivallan uhka kohdistuu erityisesti tyttöihin ja naisiin. Pojat ja miehet joutuvat henkisen väkivallan uhreiksi silloin, kun heidät määrätään pahoinpitelyn tai murhan suorittajiksi suvun toimesta. Käsitettä kunniaväkivalta on kritisoitu, koska sen voi tulkita kannanotoksi sen puolesta, että väkivallan avulla olisi mahdollista palauttaa yksilön tai suvun kunnia. Teon tarkoituksena on pyrkiä välttämään häpeää. Tämän vuoksi on johdonmukaista puhua häpeäväkivallasta ja termin kunniaväkivalta voi korvata käsitteellä häpeäväkivalta. Kunniaväkivallan sijasta on käytetty myös termejä kunniaattomuusväkivalta, kunniaan liittyvä väkivalta sekä tapaväkivalta, koska kyse on ennen kaikkea vuosisatoja vanhasta käyttäytymistavasta. (Ks. Uhkana kunnia 2007, 4.)

3 Aiempi tutkimus

Maahanmuuttajuudesta ja monikulttuurisuudesta on tehty jonkin verran tutkimuksia ja selvityksiä. Lapsiin ja erityisesti lastensuojeluun liittyvää tutkimusta sen sijaan ei ole tehty Suomessa juurikaan. Uusinta tutkimusta edustavat Merja Aniksen (2006)¹ artikkelijulkaisut *Lastensuojelun ammattilaisten tulkintoja maahanmuuttajasosiaalityöstä ja Maahanmuuttajalapsen ja –nuoren lastensuojelun asiakkaina*. Ani Tuusa (2004) on tehnyt aiheeseen liittyvän pro gradu –tutkielman *Maahanmuuttaja lastensuojelun avohuollon asiakkaana*.

Anis (2006) on jäsentänyt vähemmistöjä koskevan sosiaalityön teoreettisia lähtökohtia Paynen (2005) luokittelun pohjalta. Payne on luokitellut erilaisia tapoja ymmärtää kulttuuristen vähemmistöjen asemaa yhteiskunnassa ja sosiaalityön asiakkaina. Niiden pohjalta Anis on paikantanut kuusi erilaista kehystä, jotka hän on nimennyt sosiaalityön tavoitteita kuvaavilla sanoilla seuraavasti: sopeuttava, tasa-arvoistava, kulttuuritietoinen, rasmitietoinen, osallistava ja vieraannuttava kehys. Paynen luokitteluja on viisi: assimilaatio, liberaalinen pluralismi, kulttuurinen pluralismi, strukturalismi ja empowerment-näkökulma. Anis toteaa, että useimmat hänen haastattelemansa ammattilaiset liikkuvat puheessaan eri kehysten välillä, mikä on inhimilliselle toiminnalle tyypillistä (Ks. Peräkylä 1990, 19). Tulkintojen paikantumisessa eri kehyksiin on kuitenkin tietynlaista säännönmukaisuutta; useimmat ammattilaiset liikkuvat pääasiassa yhden tai kahden kehysten sisällä. Tämä säännönmukaisuus saattaa ilmentää myös käytännössä toteutuvaa asiakastyötä. Valtaosan asiakaskeskusteluista Anis sijoitti sopeuttavaan ja tasa-arvoistavaan kehykseen. (Anis 2006.)

Aniksen kuvailemassa *sopeuttavassa kehyksessä* suomenkielen ja yhteiskunnallisten taitojen hidasta omaksumista pidetään varsin suurena ongelmana. Vastuu maahanmuuttajien integroimisesta kohdentuu yhteiskunnan toimenpiteisiin, joiden tulisi olla nykyistä huomattavasti tehokkaampia ja pidempikestoisia. Asiakas identifioituu suomalaisuutta oppivaksi, sopeutumisprosessia läpikäyväksi ihmiseksi, jolloin sosiaalityön tehtäväksi määrittyy ohjaus ja kontrolli ja sosiaalityöntekijälle sopeuttajan ja opettajan rooli. Sosiaalityöntekijän tulee tällöin ymmärtää maahanmuuttajia koskevan muutosprosessin eri vaiheita sekä auttaa heitä sopeutumaan uuteen ympäristöön. Asiakkaiden oletetaan myös sopeutuvan tietyssä aikataulussa. (Anis 2006, 115.)

Sosiaalityön asiakaskohtaisiin tilannearviointeihin olennaisesti kuuluvat, asiakkaiden erilaisia lähtökohtia ja elämäntilanteita huomioivat näkökulmat saattavat sopeuttamiskehyksessä hämärtyä ja lastensuojelulliset ongelmatkin määrittyä yksipuolisesti kotoutumisen ongelmiksi. Erot yksilöllisissä ja perhekohtaisissa elämäntilanteissa selittävät maahanmuuttajien ”erilaista” kotoutumista.

¹ Tämän selvityksen tekemisen jälkeen Aniksen artikkelit ilmestyivät väitöskirjan muodossa: Anis, Merja (2008). Sosiaalityö ja maahanmuuttajat. Lastensuojelun ammattilaisten ja asiakkaiden vuorovaikutus ja tulkinnat. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 47/2008, Väestöliitto, Helsinki. ISBN 978-951-9450-94-0

Tasa-arvoistavassa kehyksessä korostuu näkemys ihmisyyden universaaliudesta. Tasa-arvoisuuden ideologiaan perustuen tavoitellaan myös sopeutumista uuteen maahan, mutta maahanmuuttajien erilaisuuden ja ongelmallisuuden sijasta korostuvat kaikkien ihmisten samanlaisuus ja yleinen inhimillisyys ihmisiä yhdistävänä ominaisuutena. Työntekijöiden selonteissa painottuvat tällöin myönteiset luonnehdinnat maahanmuuttaja-asiakkaista. Samanlaisuusoletus tuottaa asiakkaille usein mukavan ja helpon asiakkaan identiteetin. Asiakas nähdään samanlaisena, samoja oikeuksia, velvollisuuksia ja ongelmia omaavana. Työmenetelminä käytäntöinä ovat yleisammattilliset tiedot ja taidot, asiakkaan sosiaalisten ja taloudellisten olosuhteiden parantaminen ja samanlaisten palvelujen tarjoaminen kaikille.

Tässä selvityksessä *kulttuuritietoinen kehys* oli yleinen näkemys haastateltujen työntekijöiden keskuudessa. Kulttuuritietoisessa kehyksessä korostuu asiakkaan omien kulttuuristen arvojen ja voimavarojen löytäminen, huomioiminen ja tukeminen, kulttuurien tuntemus ja monikulttuurinen erityisosaaminen, kulttuuritulkkien hyödyntäminen sekä asiakaslähtöisyys. Asiakas nähdään osin erilaisena, osin samanlaisena kulttuurinsa edustajana ja yksilönä. Erilaisuus näyttäytyy luonnollisena asiana ja kulttuuri asiakkaan resurssina. (Anis 2006, 113-116)

Rasismitietoisessa kehyksessä korostuu rasismien ja muiden rakenteellisten ongelmien tiedostaminen ja syrjinnän vastustaminen. Sosiaalityön menetelminä nähdään rakenteellinen ja yhteisöllinen sosiaalityö, reflektiivisyys, asiakkaan oikeuksien turvaaminen ja puolustaminen sekä rasisminvastaisten työmenetelmien kehittäminen. Asiakas näyttäytyy vähemmistön edustajana, rasismien ja muiden rakenteellisten epäkohtien alistamana ja vähemmän valtaa omaavana.

Osallistavassa kehyksessä sen sijaan korostuu asiakkaan oman toimijuuden tukeminen, voimaannuttaminen ja osallistaminen. Työmenetelminä käytetään yhteisöllisiä menetelmiä, voimavaraistavaa ja toiminnallista työtä sekä ryhmätoimintaa. Asiakas nähdään osaavana, oman tilanteensa asiantuntijana ja aitona toimijana.

Vieraannuttavassa kehyksessä suuntaudutaan päinvastaisesti: tavoitteena on asiakkaan auttaminen selviytymään siihen saakka, kunnes hän palaa kotimaahansa. Työmenetelminä tässä kehyksessä käytetään kriisi- ja traumatyöskentelyä. Asiakas nähdään erilaisena, kriisitilanteessa ja vieraassa ympäristössä kärsijänä, erilaisuus ongelmana ja paluu kotimaahan tavoitteena. (Anis 2006, 113-116.)

Väestöliiton Kotipuu – projektissa on käytössä termi ”välittävä perhetyö”. (Ks. Alitolppa-Niitamo, Moallin & Novitsky 2005, 84–90) Kyseessä on palveluohjauksen malli, jossa termin ensimmäinen osa kertoo työmallin tietoa ja kontakteja välittävästä luonteesta ja perhetyö tarkoittaa perhekeskeistä työskentelyotetta. Mallin kehittäjät ovat jaotelleet kolme estettä maahanmuuttajien tarpeenmukaisille palveluille palvelujärjestelmässä:

1. Maahanmuuttaja ei tiedä olemassa olevista palveluista. Maahanmuuttaja on uusi yhteiskunnassa eikä siksi tunne palvelujärjestelmää. Tiedon saamisen esteenä voi olla myös kieli- tai lukutaidottomuus.

2. Maahanmuuttajat eivät halua ottaa vastaan tarvitsemaansa palvelua. Ongelma, johon tarvittaisiin tukea ja apua, saatetaan kokea hyvin häpeälliseksi. Tällaisia ovat varsinkin monet psykiatriset tai perhe-elämään liittyvät ongelmat. Monet maahanmuuttajat saattavat kokea myös pelkoa tai epäluottamusta viranomaisia kohtaan. Tarvittavan palvelun puuttuminen tai alhainen taso lähtömaassa saattaa lisätä epäluuloa palvelua kohtaan.

3. Maahanmuuttaja ei saa palvelujärjestelmästä tarpeenmukaista tukea tai palvelua. Ongelmana on, että asiakas tietää palveluista ja on motivoitunut niitä hakemaan, mutta palvelujärjestelmässä ei riittävästi tunnisteta asiakkaan tarpeita tai tarpeet tulkitaan tai selitetään väärin. Usein kulttuuriselyksellä korvataan muut mahdolliset syy-suhteet. Joskus kulttuuriselytystä käytetään myös palvelun esteenä: ”Emme voi ottaa vastaan, kun emme tunne asiakkaan kulttuuria.”

Stakesin julkaisemassa tutkimuksessa *Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat? Tutkimus lapsista ja perheistä tilastolukujen takana* (2007) selvitettiin muiden teemojen ohella myös monikulttuurisuutta lastensuojelun asiakkuudessa. Monikulttuurisuuden todettiin haastavan sosiaalityötä monella tapaa. Lasten ja perheiden kanssa asiointiin oli tarvetta kymmeneen vieraaseen kieleen. Vuorovaikutus- ja tunnetyöskentely on erityisen vaativaa työtä ilman kulttuuri- ja kielirajojakin. Erilaisuuden arvostus ja toisen kunnioitus välittyy nonverbaalisti. Lastensuojelukontekstissa esiin tuleviin monikulttuurisuuden kysymyksiin tarvitaan tutkimuksen mukaan kuitenkin konsultaatioapua, erityisesti monien etnisten ryhmien edustajien apua

Varhaiskasvatuksen osalta monikulttuurisuutta on viime aikoina tutkinut mm. Heini Paavola (2007) tutkimuksessaan *Monikulttuurisuuskasvatus päiväkodin monikulttuurisessa esiopetusryhmässä*. Rasismia on tutkinut mm. Anna Rastas (2007) tutkimuksessaan *Rasismi lasten ja nuorten arjessa* ja Inga Jasinskaja-Lahti, Karmela Liebkind & Tiina Vesala (2002) teoksessa *Rasismi ja syrjintä Suomessa - Maahanmuuttajien kokemuksia*. Myös Ihmisoikeusliitto julkaisee vuosittain raportin syrjinnästä ja rasismista Suomessa.

Nuorisotutkimuksen taholla on käsitelty myös maahanmuuttajataustaisia nuoria. Somalinuoria käsittelevät mm. Petri Hautaniemi (2004) tutkimuksessaan *Pojat! Somalinuorten kiistanalainen nuoruus Suomessa* sekä Anne Alitolppa-Niitamo (2004) julkaisussaan *Somali-Speaking Youth in Metropolitan Helsinki with a Focus on the context of Formal Education*. Vesa Puuronen toimittamassa teoksessa *Nuorisotutkimus* (2006) käsitellään myös monikulttuurisuutta.

4 Selvityksen toteutus

Selvityksen avulla pyrittiin kartoittamaan, onko maahanmuuttajataustaisilla lapsilla valtaväestön lapsia enemmän lastensuojelun tarvetta ja mitkä ovat erityisiä riskitekijöitä maahanmuuttajataustaisten lasten ja perheiden elämässä. Lisäksi pyrittiin kartoittamaan, saavuttaako palvelujärjestelmä heidät ja pystyykö se vastaamaan heidän tarpeisiinsa.

Selvitystä varten haastateltiin sosiaali- ja terveysalan asiantuntijoita sekä järjestöjen, lastensuojelun, poliisin, neuvolan ja päiväkodin edustajia mukaan lukien myös maahanmuuttajataustaisia ammattilaisia. Lisäksi kartoitettiin olemassa olevaa tutkimustietoa sekä uusia tutkimustarpeita. Haastateltavina oli yhteensä 24 henkilöä 18 taholta. Osa haastatteluista oli ryhmähaastatteluja. Haastateltavat ovat pääkaupunkiseudulta ja sen lähiympäristöstä, yksi haastateltava itä-Suomesta. Haastateltavista oli naisia 19 ja miehiä 5. Haastateltavista 5 oli maahanmuuttajataustaisia.

Haastatteluista tehtiin tarkat muistiinpanot, jotka purettiin haastattelujen jälkeen. Haastatteluja nauhoitettiin siltä varalta, että jotakin tarvitsee tarkistaa jälkikäteen, mutta niitä ei litteoitu. Haastateltaviin oli myös mahdollista ottaa uusi kontakti tarvittaessa. Tarkoitus ei ollut tehdä aineistosta tekstianalyysiä, vaan keskittyä yleisempiin aihekokonaisuuksiin ja teemoihin.

Haastattelumenetelmän etuja on muun muassa se, että sen avulla saadaan hyvin kuvaavia esimerkkejä ja voidaan tehdä oikeutta todellisuuden moni-ilmeisyydelle (Hirsjärvi&Hurme 1985, 128, 15). Haastattelumenetelmänä käytettiin teemahaastattelua (ks. Hirsjärvi&Hurme 1985). Kyselyä varten laadittiin aihepiireittäin jaoteltu, 25 kysymystä sisältävä lomake (ks. liite). Kysymysrunгон aihepiirit olivat seuraavat: *asiakkaiden tausta, palveluntarve, asiointitalanne, maahanmuuttajajuuteen liittyvät mahdolliset erityistarpeet, lastensuojelu sekä resursit ja kehittämiss ehdotukset.*

Lisäksi aineistoon sisältyy 11 sähköisen Webropol –internetkyselyn vastausta. Webropol on internetpohjainen kysely- ja tilastointiohjelma, joka mahdollistaa tiedon nopean käsittelyn. Selvitystä varten laadittu haastattelurunko muokattiin sähköiseen muotoon kyselylomakeeksi Webropol –järjestelmää varten. Sähköistä lomakekyselyä lähetettiin 55 alan järjestöjen edustajalle ja viranomaisille. Lomakkeessa kysyttiin samoja asioita kuin haastatteluissa, mutta avokysymyksiä oli vähemmän. Yhteensä vastauksia haastatteluista ja kyselystä oli 26, koska osa haastatteluista oli ryhmähaastatteluja.

Aineistossa on edustettuna määrällisesti lukuisia eri tahoja, mutta kultakin taholta on edustettuna vain yhdestä muutamaan yksikköä. Tämän vuoksi ne antavat laadullista tietoa, mutta eivät missään tapauksessa edusta kattavasti kyseistä tahoja. Lisäksi tahot ovat toiminnaltaan varsin vaihtelevia. Näin ollen aineiston käsittelyssä ei ollut relevanttia jakaa vastauksia eri tahojen mukaan. Vastauksissa painottuivat eri teemat tahosta riippuen. Esimerkiksi poliisin taholla painottuivat akuutit hälytystehtävät, lastensuojelussa kriisiytyneiden tilanteiden akuut-

ti- ja jälkihoito ja neuvolassa sekä päiväkodissa ennaltaehkäisevä työ. Järjestöistä oli monenlaisia maahanmuuttaja- ja monikulttuurisuustyön edustajia pakolaisten vastaanotosta nuorisotyöhön.

Koulu rajattiin muutenkin laajan aihepiirin ulkopuolelle, koska aiheeseen liittyen on valmistumassa raportti *Situational and Protection Gaps Analysis on Access to Quality Education for Asylum-Seeking and Refugee Children. Finland Country Report. UNHCR*. (toim. Elina Ekholm, Anna Mikkonen, Taina Martiskainen) Nuorten osalta tämä selvitys sisältää materiaalia lastensuojelun ja nuorisotyön tahoilta. On mahdollista, että tämän rajauksen vuoksi ongelmapainotteisuus korostuu raportissa nuorten osalta.

Haastateltavat pyrittiin valitsemaan niin, että yksittäiset haastateltavat olisivat mahdollisimman hyviä tietolähteitä. Haastateltavilla oli monipuolinen ja pitkä kokemus maahanmuuttajien kanssa työskentelyssä eri tahoilla. Aineiston riittävyden kannalta tulee kuitenkin huomioida, että keskeistä olisi ollut haastatella myös maahanmuuttajia, mutta tämän selvityksen puitteissa tähän ei ollut resursseja. Osa haastateltavista asiantuntijoista oli maahanmuuttajataustaisia, mutta he puhuivat ammattiroolissaan.

Avoimiksi jätetyt kysymysten muotoilut antoivat haastateltaville tilaa vastata; kysymyksillä ei haluttu etukäteen määritellä esimerkiksi tiettyjä maahanmuuttajaryhmiä. Aineiston teemat rakentuivat niistä aiheista, joista useat haastateltavat puhuivat haastattelun kysymysrungon puitteissa. Kun haastatteluaineiston jatkokäsittelijä on haastattelut tehnyt henkilö itse, tuntee hän aineiston valmiiksi niin, että teema-alueita voi alkaa tunnistaa nopeasti (Hirsjärvi&Hurme 1985). Lopuksi tarkistettiin, että kysely- ja haastattelurunkojen kaikista kohdista on maininta raportissa.

Aineiston analyysissä käytettiin kvalitatiivista, aineistolähtöistä sisällönanalyysia ja tematisointia. Analyysin kattavuus tarkoittaa sitä, että tutkija ei perusta tulkintojaan satunnaisiin poimintoihin. Voidaan puhua aineiston kylläntymisestä; aineiston kerääminen voidaan lopettaa, kun uudet tapaukset eivät enää tuo esiin uusia piirteitä. Vaikka selvityksen aineistokeruuta määritti laajahko aiheenmäärittely sekä rajalliset aikaresurssit, vastauksista havaittiin kuitenkin kylläntymistä. Silti tekstissä voitiin myös siteerata yksittäistäkin kommenttia, joka kvalitatiivisessa analyysissä voi olla yhtä lailla merkittävä kuin määrällinen ylivoima. Selvityksen aihepiirissä tämä korostuu sikäli, että lapsiin kohdistuviin epäkohtiin tulee suhtautua nollatoleranssilla eikä yksittäistäkään epäkohtaa tarvitse hyväksyä. Esimerkit ovat haastateltavien tuottamaa tietoa tai kokemuksia.

5 Suomalaisen yhteiskunnan kohtaaminen integraatioprosessissa

5.1 Maahanmuutajataustainen asiakas palvelujärjestelmässä

Haastatteluissa selvitettiin *asiakkaiden taustaa, palveluntarvetta, asiointitilannetta, maahanmuuttajajuuteen liittyviä mahdollisia erityistarpeita, lastensuojelua sekä resursseja ja kehittämisehdotuksia*. Lähes kaikki haastateltavat kertoivat, että maahanmuuttajuus vaikuttaa heidän mielestään asiakkuuteen jollakin tavalla. Näitä teemoja esitellään tässä selvityksessä. Vastausten informatiivinen sisältö ei seurannut automaattisesti kysymysrunkoa ja teemat on tämän vuoksi jaoteltu sisällöllisten merkityksien perusteella eikä kysymysrunkoa suoraan seuraamalla. Aluksi esitellään kuitenkin lyhyesti vastauksia kysymysrunгон keskeisiltä osilta, jonka jälkeen käsitellään esille nousseet teemat omina kokonaisuuksinaan.

Haastateltavista 22 kertoi tietävänsä asiakkaiden Suomeen tulon syyn tai asia selviää heille asiakkuuden jossain vaiheessa. Vain kolme ilmoitti, etteivät he tiedä asiakkaiden tulosityyttä ja yksi ilmoitti tietävänsä joissakin tapauksissa. Suurin osa (20) kertoi, että maahantulon syy vaikutti asiakkaiden tilanteeseen ja tarpeisiin. Vain kuusi ilmoitti, että tämä ei ole oleellista vaan oleellisempaa on esimerkiksi se, kuinka kotoudutaan muuton jälkeen. Yleisimpiä syitä olivat pakolaisuus, perheenyhdistäminen ja avioliitto suomalaisen kanssa.

Kun vastaajilta kysyttiin, mistä maista heidän asiakkaansa tulevat, vastauksista näkyy ulkomaalaisten kirjo. Usein mainittuja maita olivat Somalia ja Venäjä, mutta monia muitakin lähtömaita lueteltiin: Afganistan, Albania, Angola, Australia, Bangladesh, Burma (eli nykyinen Myanmar), Filippiinit, Intia, Irak, Iran, Kenia, Kiina, Kongo, Japani, entiset Jugoslavian maat (kuten Kosovo), Liettua, Norsunluurannikko, Pakistan, Tšekin tasavalta, Thaimaa, Turkki, Vietnam, Viro.

Joskus lähtömaa jätettiin tarkemmin määrittelemättä ja mainittiin asiakkaiden tulevan esim. Afrikan maista, Lähi-idästä tai entisen Neuvostoliiton alueelta. Jotkut vastasivat, että asiakkaita on kaikista maista, joista Suomeen on tullut ulkomaalaisia. Kvantitatiivista tietoa heillä ei ollut vaan kyse oli arvioista. Keskeisiä olivat pikemminkin palveluntarpeen kannalta olennaiset ryhmät.

Haastatteluissa nousi esille joitakin entiseen kotimaahan liittyviä aiheita. Erityisesti perheenyhdistämisen yhteydessä tilanteeseen liittyy monenlaista käytännön problematiikkaa. Esimerkiksi eräs järjestöä edustava haastateltava kertoi, että kun oleskelulupa on saatu perheenjäsenelle, matkoja Suomeen ei kuitenkaan aina korvata. Perheyhteyden todenperäisyyden selvittämiseen voi liittyä lähtömaassa monenlaisia ongelmia. Haastateltava kertoi esimerkiksi, että perheenjäsenyyden todentamista varten tehty haastattelu suurlähetystössä saattaa olla asianomaiselle pitkä, kallis ja vaarallinen matka. Jos haastatteluun ei saavu, myönteinen oleskelulupapäätös raukeaa määräajan jälkeen. Virallista päätöstä joustoihin ti-

lanteissa ei ole, mutta UVI (Ulkomaalaisvirasto, nykyinen Maahanmuuttovirasto) on käytännössä pyrkinyt joustamaan esimerkiksi puhelin- tai kirjallisin haastatteluin tai järjestämällä haastattelun jonkin muun maan lähetystössä.

Tausta vaikuttaa asiakkaiden tilanteisiin ja palveluntarpeeseen monella tapaa. Jos esimerkiksi perheen aikaisempien kokemusten taustalla on kidutusta, päiväkodilla on tavanomaista enemmän yhteistyökumppaneita esimerkiksi lastensuojelusta. Yleensäkin sodan jaloista saapuneilla perheillä on voimakkaita traumoja. Avioliiton vuoksi Suomeen muuttaneet puoliset ovat yksi riskiryhmä erityisesti jos he jäävät yksinhuoltajiksi. Esimerkiksi neuvolan taholta mainittiin, että kiinalainen opiskelijaperhe tarvitsee neuvoja, mutta ei erityistukea. Pakolaisperhe sen sijaan tarvitsee kuuntelua, monenlaista tukea ja asioiden selvittelyä varsinkin maahanmuuton alkuvaiheessa. Perheenyhdistämiseen liittyvä erityisongelma on se, että perheenjäsenet muuttavat Suomeen eriaikaisesti ja kotoutuminen on jo sen vuoksi eriaikaista. Eräs haastateltava korosti, että kansallisuudesta riippumatta on myös ns. ”sopivasti keskiluokkaisia” maahanmuuttajia, jotka omaavat hyvin yleismaailmallisia arvoja. Mutta tämä ryhmä on vain tietty osa maahanmuuttajista.

Käsitys asiakkaiden palvelutahojen tuntemuksesta vaihteli eri tahojen edustajien kesken suuresti. Tiettyihin lastensuojelun palveluihin asiakkaat ohjataan, eikä heidän ole tarpeenkaan tuntea palveluja ennen kyseistä palveluntarvetta. Esimerkiksi nuorisotyön alalla ne asiakkaat, jotka käyttävät kyseistä palvelua, tuntevat sen. Palvelujen tunteminen vaihteli myös mm. sen mukaan, kuinka kauan asiakas on asunut Suomessa. Joissakin vastauksissa tuli esiin myös se, etteivät kaikki maahanmuuttajat tunne peruspalveluja.

5.2 Kulttuurinen ymmärtäminen ja oman kulttuurin säilyttäminen

Ns. kulttuurinen ymmärtäminen on kompleksinen käsite. Kielen ja kulttuurin merkitys kullekin lapselle ja perheelle on hyvin henkilökohtainen ja moniselitteinen asia ja edellyttäisi asiakkaiden omaa sisällön ja merkityksen antoa. (Anis 2006, ks. myös Jasinskaja-Lahti&Liebkind 2000; Huttunen 2002; Oihonen 1999.) Kulttuurinen identiteetti koostuu monenlaisista tekijöistä ja kokemuksista eikä ole aina yksiselitteisesti maahanmuuttajien lähtömaan kulttuureihin kiinnittyvä (Huttunen 2002). Erityisesti lapsilla voi olla hyvin löyhät suhteet syntymämaahansa. Kulttuurin merkitys välittyy heille vanhempien, sukulaisten ja yhteisön kautta. Myös perheen sisällä voi olla erilaisia kulttuuriperinteitä. Kulttuurinen identiteetti on osa yksilön kokonaiskäsitystä itsestään ja määrittänyt hänestä käsin. Jotta tätä voitaisiin ymmärtää, vaaditaan ymmärtäjältä herkkyyttä ja toisen kuuntelemista sen sijaan, että tyydytään valmiiden ratkaisujen tarjoamiseen ulkopuolelta käsin, esimerkiksi kurssilla opitun tiedon perusteella. Anne Alitolppa-Niitamo (2006) on todennut, että tärkeämpää kuin erityinen kulttuurintuntemus asiakaspalvelussa on avoimeen kohtaamiseen ja molemminpuoliseen arvostukseen perustuva vuorovaikutus.

Epäonnistuneena niin sanottu ”kulttuurinen ymmärtäminen” voi johtaa erilaisuuden tarpeet-tomaan korostamiseen ja tätä kautta kotoutumisen hidastamiseen. Integroitumiseen aktiivi- sesti pyrkivää maahanmuuttajaa tuskin tarvitsee patistaa hänen oletetun oman kulttuurinsa säilyttämiseen kotoutumisen nimissä. Tuula Joronen (2003, ks. Huotari & Härkönen 2005) on kiinnittänyt huomiota siihen, että kotoutumissuunnitelmissa maahanmuuttaja-asiakkaalta herkästi odotetaan samanaikaisesti sekä aktiivisuutta että asettumista passiiviseksi ja kuuliai- seksi oppilaaksi, josta kasvatetaan vastuullinen kansalainen samaan tapaan kuin lapsesta kas- vatetaan vastuullinen aikuinen. Eräs maahanmuuttajatyötä tekevän järjestön edustaja kuvaili haastattelussa, että jopa aikuisen maahanmuuttajan tuntemus aikuisuudesta saattaa hämär- tyä maahanmuuttajuuden myötä. Riskinä voi nähdä sen, että maahanmuuttajat ajautuvat ja jäävät passiivisiksi palveluntarvitsijoiden joukoksi. Tärkeää kotoutumisessa on myös sellainen asenneilmapiiri, jossa yhteiskunta hyväksyy muualta muuttaneen henkilön yhteiskunnan aktiiviseksi jäseneksi velvollisuuksineen ja oikeuksineen. Jotkut haastateltavat korostivat, että kotoutuminen on kaksisuuntainen prosessi yksilön ja yhteiskunnan välillä. Eräs maahanmuut- tajataustainen sosiaalialan työntekijä korosti työllistymisenkin osalta sitä, kuinka tärkeää on hyväksyä maahanmuuttaja työyhteisön tasavertaiseksi ja aktiiviseksi jäseneksi eikä jättää häntä pelkäksi kiintiökoristeeksi. Kommentti oli vertauskuvallinen, maahanmuuttajakiintiöitä ei suomalaisilla työpaikoilla ole.

Kulttuuriseen ymmärtämiseen ja oman kulttuurin säilyttämiseen liittyy olennaisesti myös *kulttuurirelativismin* käsite. Kulttuurirelativismilla tarkoitetaan, että kaikenlainen erilaisuus hyväksytään kulttuurisen moninaisuuden nimissä. Tähän näkemykseen sisältyy riski, että esimerkiksi lastensuojelullisiin ongelmiin ei puututa, koska ne tulkitaan kulttuuriin kuuluviksi. (esim. Anis 2006, 118; ks. myös Pitkänen&Kouki 1999, 37.) Haastateltavat mainitsivat myös joitakin kulttuurirelativismiin liittyviä tilanteita sellaisissa yhteyksissä, joissa ei rikota lakia. Esimerkiksi erään viranomaistahoa edustavan haastateltavan mukaan maahanmuutta- januoren päästäminen koulussa liian helpolla sopeutumisongelmien tähden voi lisätä nuoren riskiä jäädä koulupudokkaaksi vaille yhteiskunnassa elämiseen tarvittavia taitoja.

Juha Sihvola käyttää teoksessaan *Maailmankansalaisen etiikka* ilmiöstä termiä moraalinen relativismi. Radikaaliin moraaliseen relativismiin ja kulttuurien ulkopuolisen arvostelun kiel- toon sisältyy usein uskomus, että nämä ajatukset jotenkin edistäisivät kulttuurien keskinäistä kunnioitusta ja suvaitsevaisuutta. Äärirelativistisia kannanottoja esiintyy poliittisissa keskus- teluissa, kun esimerkiksi etniset vähemmistöryhmät ovat torjuneet traditionaalsiin käytän- töihinsä kohdistunutta moraalista arvostelua. Äärirelativistisen suvaitsevaisuuden hinta on kova; jos todella halutaan suvaita kaikkea mahdollista, on pakko suvaita myös toisten kult- tuurien suvaitsemattomuutta sekä omia jäseniään että ulkopuolisia kohtaan. Moraalisesta relativismista on Sihvolan mukaan olemassa myös maltillisia muotoja. Omaksumalla maltilli- nen relativismin muoto moraalijärjestelmiä voidaan arvostella myös niiden ulkopuolelta. Jos moraalilta vaaditaan tasapuolisuutta, on mahdollista arvostella mielivaltaa ja ristiriitoja, jotka eivät noudata yhteisössä vallitsevia käsityksiä hyvästä ja tavoittelemisen arvoisesta. Jos tietoa ei pidetä makuasiana, voidaan puuttua niihin tiedollisiin uskomuksiin, joihin moraaliarvos- telmissa viitataan. Maltillisen moraalisen relativismin mukaan moraalijärjestelmän on toteu- tettava tietyt minimiehdot. Yhteisön jäsenyys on vain yksi ihmisyyden ulottuvuus, joka ei saa yksipuolisesti kahlita muita. Tukea ja suvaitsevaisuutta ansaitsevat siksi vain sellaiset yhtei-

söt, jotka kunnioittavat jokaisen jäsenensä perusihmisyyttä eli esimerkiksi mahdollisuutta kehittää kykyjään ja päättää itse niiden toteuttamisesta. (Sihvola 2004, 39-44, 235)

Sitä, mitä oman kulttuurin säilyttäminen konkreettisesti tarkoittaa, ei virallisissa suosituksissa määritellä. Maahanmuuttajien taustakulttuuri oletetaan helposti tiedetyksi. (Anis 2006, 78-79, Lepola 2000, 208.) Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelmassa kirjataan tavoitteeksi kulttuurivähemmistöihin kuuluvien nuorten oikeus oman kulttuurin vahvistamiseen samalla kun tuetaan heidän mahdollisuuttaan aktiiviseen kansalaisuuteen. Ohjelmaan on kirjattu vähemmistökulttuureihin kuuluvien nuorten sosiaalinen vahvistaminen, tavoitteena syrjäytymisen vähentäminen ja ennaltaehkäisy kohdennetuin toimenpitein.

Maahanmuuton yhteydessä lähtömaan kulttuuria ei sellaisenaan voi siirtää mukanaan eikä varsinkaan täysin suomalaisesta poikkeavaa ”omaa” kulttuuria kokonaisuutena harjoittaa Suomessa, mutta integroitumisprosessissa voi kulttuurin osia säilyttää ja sitä on pyritty tukemaan. Nämä kulttuuripiirteet eivät saa kuitenkaan olla ristiriidassa Suomen lainsäädännön kanssa. Esimerkiksi tietyissä uskonto- tai kulttuuriryhmissä eri tahojen haastateltavat mainitsivat olevan käytäntöjä, joiden sovittaminen suomalaiseen yhteiskuntaan sisältää haasteita. Perheväkivallan kitkeminen on osassa maahanmuuttajaperheitä haaste ja tähän haastateltavat kertoivat puututtavan neuvonnalla ja tekemällä tarvittaessa rikosilmoitus.

Kotouttamislain (N:o 493/1999) mukaan maahanmuuttajilla, jotka saavat joko työttömyyskorvausta tai toimeentulotukea, on oikeus yhteistyössä kunnan tai työvoimatoimen kanssa laadittavaan kotoutumissuunnitelmaan ja kotoutumistukeen kolmen vuoden ajan. Kotoutumissuunnitelmassa voidaan sopia mm. valmistavasta opetuksesta ja lasten ja nuorten kotoutumisen tukemisesta. Yhtenä kotoutumissuunnitelman ongelmakohtana on pidetty kolmen vuoden määräajan päättymistä ja maahanmuuttajan putoamista tuolloin pois kotouttavien toimien piiristä. Näkökulmana voisi kuitenkin esittää, että kolmen vuoden maassa asumisen jälkeen maahanmuuttaja on mahdollista tukea tarvitessaan valmis normaalipalvelujen tukimuotoihin. Esimerkiksi kotona pientä lasta hoitavien vanhempien tuen pidennyksiä on esitetty, mutta yleisesti ottaen kolme vuotta on kotoutumistuen yläraja. Hyvin pitkään jatkuva ”kokopäiväinen” kotoutuminen sisältää riskin siitä, että kaikki maahanmuuttajan mahdolliset ongelmat liitetään maahanmuuttoon tai kulttuurieroihin ja muut syrjäytymistä aiheuttavat tekijät jäävät huomiotta, jolloin ero maahanmuuttajien ja valtaväestön välillä korostuu.

Eräs maahanmuuttajataustainen järjestön edustaja kommentoi kotoutumista siten, että kotoutumisessa on ongelmia silloin, jos perhe oireilee ongelmilla. Maahanmuuttajaperheiden oikea palveluntarve ja oletettu tarve eivät tällöin välttämättä ole samanlaisia.

Erään lastensuojelussa työskentelevän haastateltavan mukaan maahanmuuttajien kohdalla puhutaan kotoutumisesta joskus silloinkin, kun kantaväestön kohdalla käytettäisiin samoista asioista termiä syrjäytymisen ehkäisy. Tällöin kotoutumisen käsite laajenee tarkoittamaan hyvinkin suurta osaa maahanmuuttajataustaisen henkilön elämästä. Yksi maahanmuuttajuuden määrittelyongelma onkin se, kuinka kauan henkilöä voi pitää maahanmuuttajana; seuraako määrittely ihmistä jopa sukupolvesta toiseen.

Yhteenveto ja suositukset:

- Maahanmuuttajan lähtömaan kulttuuria on pidetty tarpeellisena tukea kotoutumisprosessissa. Tämä ei saa kuitenkaan olla ristiriidassa Suomen lakien kanssa eikä tukeminen saa olla pakottavaa, vaan sen täytyy tapahtua maahanmuuttajan omasta tahdosta.
- Erilaisuuden tarpeeton korostaminen voi tulla esiin myös silloin, jos pitkään Suomessa asuneen maahanmuuttajan kohdalla puhutaan kotoutumisesta silloinkin, kun kanta-väestön kohdalla käytettäisiin termiä syrjäytymisen ehkäisy.

5.3 Yhteisöllisen kulttuurin kohtaaminen yksilökeskeisessä sosiaalityössä

Viime aikoina julkisuudessa on käyty vilkasta keskustelua yhteisöllisten kulttuurien kohtaamisen haasteista muun muassa romaniväestön tilanteeseen liittyen. Monet maahanmuuttajaryhmät edustavat yhteisöllisiä kulttuureja, joskaan eivät kaikki (esimerkiksi venäläiset). Erityisesti islaminuskoisista maista ja myös laajemmin koko Aasiasta ja Afrikasta saapuneet ryhmät edustavat usein yhteisöllistä kulttuuria, joka asettaa erityishaasteita yksilökeskeiseen kulttuuriin sopeutumiseen.

Yhteisöllisen kulttuurin kohtaaminen mainittiin haastatteluissa suomalaisen yksilökeskeisen sosiaalityön haasteeksi. Miten tulisi toimia, kun oletettu asiakas on lapsi tai äiti ja lapsi, ja käytännössä perheen ongelmia pitää ratkaista ”kahdeksan eri tason serkun kanssa” tai ”lankomies tulee neuvottelemaan”. Suurten, jopa yhdeksänlapsisten perheiden lasten sijoittaminen esimerkiksi laitoksiin on käytännössä hankalaa ja tällaisten perheiden kohdalla eräs lastensuojelua edustava haastateltava mainitsikin parhaaksi sosiaalityön muodoksi kotona tehtävän perhetyön. lastensuojelullisia erityishaasteita on esimerkiksi raportissa myöhemmin käsiteltävä suhtautuminen huostaanottoihin ja äärimmäisenä ongelmana häpeäväkivalta. Yhteisöllisyys voi haastateltavien mukaan olla myös tärkeä voimavara. Esimerkiksi poliisin mukaan somaliyhteisöt osallistuivat somalinuorten nuorisorikollisuuden kitkemiseen ja tämän avulla somalinuorten ongelmakäyttäytyminen saatiin vähentymään.

Yhteisöt toimivat parhaimmillaan myös hyvinä kotouttamisen tukijoina uusille maahanmuuttajille. Haastateltavat eri tahoilta kertoivat, että nykyään, kun Suomessa on jo paljon maahanmuuttajien muodostamia yhteisöjä, monet käytännön asiat kotoutumisessa sujuvat nopeammin. Eräs haastateltava poliisista kertoi, että aiemmin saattoi poliisin kotihälytyksen yhteydessä käydä ilmi, ettei perhe osaa käyttää jääkaappia. Tällaista kyseinen haastateltava ei ole enää viime aikoina kohdannut. Maahanmuuttajien asumisneuvojien lisäksi yhteisöjen kotouttavalla työllä on tärkeä merkitys arjen käytäntöjen oppimisessa.

Ongelmatilanteissa perheen oma etninen yhteisö ei ole välttämättä aina paras vaihtoehto mahdollista tukiverkkoa kootessa. Lasten kasvatukseen liittyvät ongelmat ovat hyvin henkilökohtaisia ja häpeän tunne voi estää turvautumisen yhteisön tukeen. Yhteisökulttuuriin kuuluviakaan maahanmuuttajia ei pitäisi kohdella automaattisesti yhteisöllisen kulttuurin edustajina ongelmanratkaisukeinoja selvitettäessä. (Westerinen 2007.)

Yhteenveto ja suositukset:

- Yhteisöllisen kulttuurin kohtaaminen yksilökeskeisen sosiaalityön puitteissa vaatii tasapainottelua erityishaasteiden suhteen ilman että sorrutaan kulttuurirelativistiseen käyttäytymiseen.
- Yhteisöllisyyden erityishaasteita ovat mm. asiakastyö suurten perhe- tai sukuyhteisöjen kanssa sekä äärimmäiset ilmiöt kuten häpeäväkivalta.
- Positiivisena voimavarana yhteisöt voivat toimia tukiessaan jäseniään kotoutumisessa ja osallistumalla esimerkiksi nuorisorikollisuuden torjuntaan.
- Kaikki maahanmuuttajat eivät kuulu yhteisölliseen kulttuuriin eikä yhteisökulttuuriin kuuluviakaan maahanmuuttajia pitäisi kohdella automaattisesti yhteisöllisen kulttuurin edustajina ongelmanratkaisukeinoja selvitettäessä.
- Yhteisö ei ole aina paras tukija etsittäessä auttamismuotoja yksilölle.

5.4 Ammattilaisten valmiudet monikulttuurisuuden kohtaamiseen ja maahanmuuttajataustaiset kulttuuritulkit

Haastateltavilta kysyttiin, ovatko he saaneet maahanmuuttajuuteen ja monikulttuurisuuden kohtaamiseen liittyvää koulutusta ja toivoisivatko he lisäkoulutusta. Osa vastaajista toivoi lisää koulutusta esimerkiksi eri kulttuureista. Monen kokeneen työntekijän mielestä työ on opettanut tarpeeksi tai he olivat saaneet riittävästi koulutusta. Koulutusta haastateltavat olivat saaneet mm. ympärileikkauksista ja kunniaväkivallasta. Useat haastateltavista olivat kokeneita maahanmuuttajatyössä tai maahanmuuttajataustaisia. Muutama haastateltava mainitsi, että kurseja olisi tarjolla, mutta heillä ei ole työtehtäviltään aikaa osallistua kursseille.

Tärkeänä useat haastateltavat pitivät sitä, että työyhteisöihin saataisiin lisää maahanmuuttajataustaisia työntekijöitä ja asiakastyöhön ns. ”kulttuuritulkkieja”. Kulttuuritulkit voivat toimia välittäjinä maahanmuuttajien ja kantaväestöön kuuluvien viranomaisten tai muiden ammattilaisten välillä. Heillä on tärkeä rooli väärinkäsitysten selventämisessä ja tiedon välittämisesä. Näin kulttuuritulkkien käyttö voi estää tilanteiden kärjistymistä ja epäluottamuksen syntymistä. Kulttuuritulkit tukevat asiakkaita integraatioprosessissa. Esimerkiksi Väestöliiton Kotipuussa pyritään ohjaamaan maahanmuuttajataustaiset asiakkaat tuen avulla normaalipalveluiden piiriin ja tätä kautta yhteiskuntaan kiinni.

Tällaisia kulttuuritulkkeja ei tietysti voida palkata jokaisesta lähtömaasta tai kulttuurista. Kuten eräs lastensuojelua edustava haastateltava huomauttikin, nämä henkilöt joutuvat todennäköisesti työskentelemään myös sellaisten maahanmuuttajaryhmien kanssa, joihin heillä itsellään ei ole henkilökohtaista sidettä. Heitä kuitenkin yhdistää muihin maahanmuuttajataustaisiin oma kokemus maahanmuutosta Suomeen. Tosin eräs haastateltava totesi toisaalta, että joskus suomalaisen työntekijän voi olla helpompi mennä asiakaskäynnille esimerkiksi lastensuojeluasiassa kuin asiakkaan kulttuuriyhteisöön kuuluvan henkilön. Suomalainen työntekijä ei joudu kohtaamaan pienten piirien lojaliteettiongelmia, jotka saattavat kohdata myös tulkkeja.

Näkemyseroja maahanmuuttajien palvelujen integroinnista vs. eriyttämisestä on esitetty aika ajoin. Lähtökohtana yhteiskunnan palveluissa oleviin toimintoihin tulee olla maahanmuuttajien palveluiden integroiminen olemassa oleviin toimintoihin ja näiden toimintojen kehittäminen niin, että maahanmuuttoon liittyvät erityistarpeet tulevat huomioiduksi. Erillispalvelut eristäisivät maahanmuuttajat omaksi ”erilaiseksi” ryhmäkseen. (Alitolppa-Niitamo 2006, ks. myös Huotari & Härkönen 2005.)

Yhteenveto ja suositukset:

- Ns. ”kulttuuritulkit” voivat antaa tukea maahanmuuttajien kotoutumisprosessissa. Yleensäkin maahanmuuttajataustaisia työntekijöitä toivottiin lisää.
- Maahanmuuttajataustaiset työntekijät kohtaavat myös muihin kuin omaan taustakulttuuriinsa kuuluvia asiakkaita, eivätkä he välttämättä tunne näitä muita kulttuureja paremmin kuin kantaväestökään. Heitä kuitenkin yhdistää kokemus Suomeen muutosta, ja asiakkaat saattavat tämän vuoksi kokea vuorovaikutuksen heidän kanssaan helpommaksi kuin kantaväestön kanssa.

6 Kieliongelmat kotoutumisen vaikeuttajina

6.1 Tulkkauksen toimivuus

Osa haastateltavista kertoi kieliongelmiensa vaikuttavan työhönsä maahanmuuttajataustaisten perheiden kanssa. Tässä luvussa kerrotaan esimerkkejä tällaisista tilanteista. Haastateltavat olivat kuitenkin pääsääntöisesti melko tyytyväisiä tulkin saantiin ja kertoivat yleensä tulkin löytyvän tarvittaessa. Tulkin saatavuudessa saattoi ilmetä haastateltavien mukaan ongelmia silloin, kun kyseessä on uusi kiintiöpakolaisten kieliryhmä Suomessa tai jos tulkki tarvittiin hyvin nopeasti.

Vastaajista 23 ilmoitti, että heillä on ollut tulkki käytössä. Vain 4 ilmoitti, etteivät he ole käyttäneet tulkkia. Vastaajista 8 ilmoitti vaikeuksista tulkin saannissa, 19 ilmoitti että tulkin saanti sujuu pääsääntöisesti hyvin lukuun ottamatta uusia, harvinaisia kieliryhmiä tai äkillistä tulkin tarvetta.

Kieliongelmiä esiintyi tilanteissa, joissa tulkin tarvetta ei voi ennakoida tai tietää etukäteen kuten esimerkiksi poliisin kenttäpartiot. Poliisien kotihälytyksien yhteydessä oli myös tilanteita, joissa maahanmuuttajataustainen henkilö teeskentelee kielitaidotonta. Tulkkia ei aina ollut mahdollista saada myöskään muihin päivystysluonteisiin tehtäviin, joissa käytettiin joskus puhelintulkkausta tai lapset toimivat tulkkeina.

Suomalaisen palvelujärjestelmän ymmärtäminen ja sopivien termien löytäminen ja selittäminen liittyvät laajoihin eroihin yhteiskunnallisissa rakenteissa. Haastateltavat kertoivat tilanteista, joissa kyse ei ole vain kielellisestä ymmärtämisestä vaan yhteiskunnallista ja kulttuuristen käsitteiden eroista, joita tulkkiin ei pysty ratkaisemaan. Eräs lastensuojelun työntekijä kertoi tilanteesta, jossa tulkki oli yrittänyt kääntää termiä ”sosiaalilautakunnan jaosto” harvinaiselle afrikkalaiselle kielelle. Tulkki oli päättänyt käyttämään kyseisellä kielellä sanaa ”kyläneuvosto”. Sana toi asiakkaan mieleen kuitenkin niin harhaanjohtavia käsityksiä, ettei tulkkaus tältä osin onnistunut.

Haastatteluaineistosta nousi esiin tilanteita, joissa perheiden lapset ja nuoret osasivat suomea, mutta vanhemmat eivät. Tällaisen tilanteen yleisyys riippuu tahosta; esimerkiksi pakolaisia vastaanottava järjestö kohtaa pelkästään asiakkaita, jotka eivät osaa suomea.

Ongelmallisia tilanteita syntyy, kun lapset tai nuoret tulkkavat tilanteita viranomaisille ja vanhemmille. Lapset saattavat joutua tulkkamaan hankalissa ja traumaattisissakin tilanteissa, esimerkiksi 5-vuotias saattaa soittaa poliisin paikalle kotiväkivaltilanteessa ja toimia tulkkina. Nuoret saattavat toimia tulkkeina myös silloin, kun ovat itse asiakkaita esimerkiksi häiriökäyttäytymisen vuoksi.

Haastateltavat kertoivat myös lukuisia muita esimerkkejä siitä, kuinka lapset tai nuoret suomenkielentaitoisina hoitavat perheen asioita. Viranomaiset pyrkivät välttämään tällaista asiointia, mutta silti sitä tapahtuu edelleen. Oletus vanhempien heikosta kielitaidosta voi vaikuttaa viranomaisen toimintaan. Poliisin edustajan mukaan tiedonkulku viranomaisilta perheelle voi hidastua, jos oletetaan, etteivät perheen vanhemmat osaa suomea ja viestittäminen koetaan tämän vuoksi haastavaksi. Tällaiset tilanteet ovat olleet tiedossa jo kauan, mutta niitä tapahtuu edelleen huolimatta pyrkimyksistä välttää niitä.

Yhteenveto ja suositukset:

- Lasten käyttämistä tulkkeina perheen asioiden hoidossa tulisi välttää. Valitettavasti lapsia kuitenkin käytetään edelleen vaikeissakin tilanteissa, vaikka asia tiedostetaan nykyään entistä paremmin.

6.2 Kielen oppiminen kotoutumisprosesissa

Suomen kielen oppimista korostetaan yleisesti kotoutumisen olennaisena tekijänä. Kielikursseja toivottiin useissa haastatteluissa enemmän niin, että niihin olisi mahdollisuus ja jopa velvollisuus kaikilla maahanmuuttajilla. Maahanmuuttajatyötä tekevän järjestön edustaja korosti kuitenkin, ettei kielikursseja pitäisi järjestää vain kurssin vuoksi, esimerkiksi tarjota samantasoista kielikurssia uudestaan työttömyysjaksojen katkaisemiseksi. Kurssin pitäisi tarjota ihmisille tunne siitä, että se johtaa johonkin positiiviseen ja edistää integroitumista käytännössä esimerkiksi työpaikan löytymisen myötä. Tässä mielessä pelkkää kielikurssien järjestämistäkin tärkeämpää on linkittää kieliopetus muuhun yhteiskunnalliseen integroitumiseen niin, että kielenoppimisen tarjoamat mahdollisuudet yksilön elämänhallinnan parantamisessa tulevat mahdollisimman konkreettisiksi.

Eräästä maahanmuuttajatyötä tekevästä hankkeesta kehoitettiin ottamaan huomioon myös ne ihmiset, jotka eivät yrityksistään huolimatta opi hyvin suomea tai eivät myöskään kulttuurisesti sopeudu suomalaiseen yhteiskuntaan nopeasti. Järjestön edustajan mukaan syrjintää voi olla sekin, jos esille nostetaan esimerkeiksi vain uuteen yhteiskuntaan hyvin sopeutuneet, menestyvät maahanmuuttajat. Esimerkiksi vanhusten kotoutuminen ei välttämättä suju lainkaan toivottujen ohjelmien mukaan. Luku- ja kirjoitustaidottomina täysin toisenlaisesta kulttuureista saapuneet ihmiset voivat tarvita paljon aikaa uuden yhteiskunnan hahmottamiseen. Eräästä maahanmuuttajatyötä tekevästä järjestöstä toivottiin malttia vaatimuksissa maahanmuuttajien uuteen kulttuuriin sopeutumisen tahdista. Toisaalta mediassa on esitetty nimenomaan syrjäytyneitä ja huonosti sopeutuneita maahanmuuttajia ja tällainen voi lisätä negatiivisia asenteita maahanmuuttajia kohtaan. Erään maahanmuuttajataustaisen haastateltavan mielestä Suomessa rakennetaan liikaa ”palveluparatiisia” sen sijaan, että maahanmuuttajia kannustettaisiin integroitumaan tasavertaisiksi ja aktiivisiksi yhteiskunnan toimijoiksi oikeuksineen ja velvolluuksineen.

Yhteenveto ja suositukset:

- Kielikurssien järjestämisessä on tärkeä huomioida se, että kielen oppimisen vaikutukset yksilön elämänhallinnan paranemiseen ja integroitumiseen tulevat konkreettisesti esiin esimerkiksi työ- tai opiskelupaikan löytymisenä.
- Kielikurssien järjestäminen esimerkiksi työttömyysjaksojen katkaisemiseksi ei ole yksilön hyvinvoinnin kannalta riittävän motivoivaa.

7 Maahanmuuttajan kotoutumisen erityishaasteita

7.1 Syrjintä riskinä

Oikeusministeri Tuija Brax toteaa oikeusministeriön tiedotteessa lokakuussa 2007, että perustuslain yhdenvertaisuus- ja syrjimättömyysperiaatteiden toteutumisessa on vakavia ongelmia. Tätä käsitystä tukee kasvu poliisin tietoon tullessa rasistisessa rikollisuudessa sekä lisääntyneet yhteydenotot erityisviranomaisiin syrjintää ja epäasiallista kohtelua koskevissa asioissa. Oikeusministeriö on asettanut tammikuussa toimikunnan uudistamaan yhdenvertaisuuslainsäädäntöä.

Haastatteluissa ei suoraan kysytty syrjinnästä tai rasimista. Haastateltavat eri tahoilta toivat aiheen kuitenkin esiin esimerkiksi kotoutumisongelmien yhteydessä; onnistunut kotoutuminen vaatii vastavuoroisuutta. Nuorten ongelmien yhteydessä mainittiin myös esimerkiksi rasismiin liittyvä koulukiusaaminen. Syrjintäkokemukset aiheuttavat monenlaisia ongelmia yksilöille ja hidastavat osaltaan integroitumista.²

Eräs haastateltu poliisi mainitsi, että poliisilla on todistustaakka siitä, etteivät he ole rasisteja. Poliisi joutuu kohtaamaan rasismisyytöksiä toisinaan silloinkin, kun he ovat kohdelleet kaikkia asianmukaisesti esimerkiksi kotihälytystehtävässä. Poliisi kritisoi sitä, että rasistin leiman voi saada helposti ja koska tätä syytöstä vastaan voi olla vaikea puolustautua, sitä on helppo käyttää retorisenä aseena poliisia vastaan.

Yhteenveto ja suositukset:

- Syrjinnän ehkäisy on olennaisen tärkeä osa yhdenvertaisuutta ja maahanmuuttajien onnistunutta integroitumista. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että kulttuurirelatiivinen kohtelu olisi kannatettavaa.

² Merja Aniksen tutkimuksessa yksi merkittävä tulos oli, että rasismikokemukset nousevat esille lasten haastatteluissa, mutta työntekijät eivät pitäneet niitä merkittävänä ongelmina. Anis päätyykin toteamaan, että sosiaalityössä ei vielä ymmärretä rasismin merkitystä. Sama tulee esille nuorisotutkijoiden tuoreessa tutkimuksessa nuorisotyöstä: monikulttuuriset nuoret kokivat pahimpana osallistumisen esteenä työntekijöiden ennakkoluulot, kun työntekijät itse ehkä pitävät itseään varsin tasa-arvoa korostavana ja kokevat kohtelevansa kaikkia samanarvoisina. (toim. huom.)

7.2 Mielenterveysongelmat maahanmuuton erityishaasteina

WHO:n arvion mukaan enemmän kuin puolella maailman 200 miljoonasta siirtolaisesta on mielenterveyden ongelmia. Siirtolaisuus on riski mielenterveydelle, koska siihen liittyy yhtä aikaa kolme isoa muutosta. Samaan aikaan, kun henkilö irrottautuu kotimaasta ja siellä elämään liittyneistä tärkeistä asioista, hänen pitäisi vastata myös uuden kulttuurin haasteisiin, oppia paljon uusia asioita, sopeutua vieraaseen maahan ja luoda elämälle uusi pohja. Samanaikaisesti tulevaisuus voi olla hämärän peitossa ja pelon täyteinen. Selviytyminen on paljon kiinni maahanmuuttajan taustasta ja siitä, miten muuttoon on kyennyt varautumaan etukäteen, onko se esimerkiksi oma valinta. SOS-keskuksen erityisasiantuntija Lena Bremerin mukaan maahanmuuttajia vaivaavat samat mielenterveyden ongelmat kuin suomalaisiakin, mutta heillä on vielä suomalaisia enemmän vaikeuksia avunsaannissa. Masennus kyetään tunnistamaan yli kulttuurirajojenkin. Kulttuuri vaikuttaa siihen, miten ihmiset nimittävät paha oloaan, miten kertovat ongelmistaan. Useimmat maahanmuuttajat tulevat maasta, jossa ei ole sairaalan lisäksi tarjolla muuta mielenterveyshoitoa. Suomen mielenterveysseura on huomionnut, etteivät maahanmuuttajat saa tarpeeksi mielenterveyspalveluita eikä palveluja ole riittävästi myöskään muulle väestölle. (Mielenterveysseuran lehdistötiedote 8.10.2007)

Maahanmuuttajataustaisten henkilöiden mielenterveyspalvelujen puute nousee eri tahojen haastatteluista esiin. Erityispalveluille voi olla tarvetta esimerkiksi silloin, jos maahanmuuttoon on liittynyt traumaattisia syitä (sotakokemuksia, kidutusta), lähtömaan kulttuuri on hyvin erilainen ja tilanteessa on kieliongelmiä. Terveystieteiden ammattilaisten voi olla vaikea tunnistaa ja hoitaa tällaisen potilaan tarpeita. Potilaalla saattaa olla myös ennakkoluuloja: joissakin maissa mielenterveyspalveluja ei ole tai ne rinnastuvat potilaan mielessä lähinnä vankilaan.

Alli Uusijärvi on tehnyt vuonna 2003 Helsingin kaupungin sosiaaliviraston ja terveysviraston mielenterveyspalveluprojektissa selvityksen maahanmuuttajataustaisten lasten mielenterveystilanteesta ja palvelujärjestelmän kehittämishaasteista. Selvityksen mukaan maahanmuuttajataustaisten asiakkaiden tilanteen seuranta edellyttää heidän tilastointiaan yhdenmukaisin kriteerein sosiaali- ja terveystoimen asiakastilastoihin. Maahanmuuttajataustaiset lapset ja nuoret olivat tilastotiedon perusteella yliedustettuina lastensuojelun asiakkaina mutta eivät terapeutissa palveluissa. Heidän mielenterveydellisistä syistä johtuva oireilunsa on samalaista kuin muidenkin lasten oireilu, joten heitä voidaan auttaa normaalipalveluissa. Myönteinen asenne ja sitoutuminen maahanmuuttajien palveluun normaalipalveluissa on toteutunut vain osittain ja mielenterveystyön ja maahanmuuttajatyön asiantuntijoiden tietämystä on vietävä tehokkaammin peruspalveluiden työntekijöille sinne, missä maahanmuuttajataustaisia lapsia ja nuoria kohdataan päivittäin. Maahanmuuttajataustaisia sosiaali- ja terveysalan ammattilaisia pitää kouluttaa tiedottamaan mielenterveyspalveluista maahanmuuttajavanhemmille ja toimimaan välittäjinä lasten ja nuorten hoitoonohjauksessa. Maahanmuuttajataustaisten lasten ja nuorten rasistisen syrjinnän havaitsemiseen ja siihen puuttumiseen on tarvetta kiinnittää enemmän huomiota. (Uusijärvi, 2003.)

Haastateltavat eri tahoilta mainitsivat, että maahanmuuttajataustaisten perheiden nuoret saattavat reagoida perheen sopeutumisongelmiin häiriökäyttäytymisellä. Yhtenä ongelmana järjestelmässä on lasten ja nuorten psykiatristen hoitopaikkojen puute. Hoitopaikkoihin on pitkiä, jopa vuoden mittaiset jonot. Jotkut maahanmuuttajavanhemmat suhtautuvat lisäksi epäluuloisesti mielenterveysongelmien hoitoon. Eräs neuvolan työntekijä kertoi, että jotkut asiakasperheet saattavat loukkaantua jopa siitä, että lapsi lähetetään silmävaivojen vuoksi neurologisiin tutkimuksiin, silmälääkärin he sen sijaan hyväksyvät.

Esimerkkinä järjestelmän hahmottamiseen liittyvästä ongelmasta eräs haastateltavana ollut sosiaalityöntekijä kertoi muslimiperheen isästä, joka oli alkoholisoitunut. Mies vietiin katkaisuhoidon, mutta hän ei tuntunut käsittävän prosessin tarkoitusta lainkaan. Varsinkin jälkihoidon puinti naisvaltaisessa asiantuntijatyöryhmässä oli miehelle hämmentävää. Vaikka mies raitistui, se ei haastateltavan mukaan ollut katkaisuhoidon ansiota vaan haastateltava kuvaili tilannetta mieleenpainuvan käsittämättömäksi asiakkaalle.

Yhteenveto ja suositukset:

- Maahanmuuttoon liittyviä tilanteita, jotka voivat lisätä erityistuen tarvetta. Osa maahanmuuttajista saattaa olla mielenterveyden erityispalvelujen tarpeessa esimerkiksi kidutuksen tai muiden erittäin traumaattisten taustakokemusten vuoksi.
- Maahanmuuttajien mielenterveyskysymyksiin perehtyneistä ammattilaisista on kuitenkin pula. Palveluntarjontaa tulisi lisätä sekä lapsille että vanhemmille.

7.3 Äitiys ja varhaiskasvatus

Varhaiskasvatuspalvelut ovat tärkeä osa perheiden kotouttamisen tukemista ja lasten syrjäytymisen ehkäisyä. Perheen arkea lähellä tapahtuvalla toiminnalla on suuri merkitys kotoutumisessa. Varhaiskasvatuksen arvot perustuvat kansainvälisiin lapsen oikeuksia määritteleviin sopimuksiin, kansallisiin säädöksiin ja muihin ohjaaviin asiakirjoihin, joissa otetaan huomioon mm. vuonna 1991 Suomessa voimaan tullut Lapsen oikeuksien yleissopimus. Kesällä 2007 varhaiskasvatuksen asiantuntijat OECD –maista kokoontuivat Brysseliin pohtimaan maahanmuuttajataustaisten lasten tilannetta varhaiskasvatuksessa ja varhaiskasvatuksen mahdollisuuksia tukea lapsen kotoutumista, toisen kielen oppimista ja syrjäytymisen ehkäisemistä. Kokouksessa todettiin, että OECD –maissa 10-20 prosenttia lapsista on koulutuksellisesti syrjäytymisvaarassa taloudellisista, kulttuurisista tai kielellisistä syistä. Syrjäytymisvaarassa ovat erityisesti maahanmuuttajataustaiset lapset, mutta eivät sen takia, että he ovat maahanmuuttajia, vaan koska he ovat yleensä heikossa sosio-ekonomisessa asemassa. Lapsen syrjäytymisen riskitekijöinä ovat vanhempien työttömyys, kielelliset vaikeudet ja yleinen yhteiskunnallinen asennoituminen maahanmuuttajuuteen ja moninaisuuteen. (Report on the 1st OECD Starting Strong Network workshop 2007; Varhaiskasvatuksen neuvottelukunnan raporttiluonnos 2007, 5-6.)

Haastatteluissa tuli esiin päiväkotien ja neuvoloiden tärkeä asema lapsiperheiden kotoutumisessa. Neuvolaan on matala kynnyksellä tulla kysymään erilaisia asioita, ja eräs terveydenhoitaja nimitti työnkuvaansa ”palveluntarjoajien keskushenkilöksi”. Myös päiväkodin asemaa kuvattiin samoin, sillä vanhemmat kysyvät monenlaisia asioita tuodessaan ja hakiessaan lapsia hoidosta ja heidät pyritään ohjaamaan sopivaan jatkoneuvontaan, elleivät hoitajat osaa itse vastata kysymyksiin.

Useilla haastateltavilla oli pitkä kokemus laajasta maahanmuuttajataustaisten asiakkaiden kanssa työskentelystä ja tämä todennäköisesti vaikutti heidän vastauksiinsa. Myös haastateltavina olleet päiväkotien edustajat olivat kokeneita maahanmuuttaja-asiakkaiden kanssa työskentelyssä.

Päiväkodeissa on usein mahdollista saada Suomeen muuttaneille lapsille niin sanottu kahden lapsen paikka (km –koodipaikka) maahanmuuttoon liittyvistä kieli- ja kulttuurisista. Jakson pituudeksi päiväkoteja edustavat haastateltavat toivoivat vähintään puolta vuotta. Kielitaidoton lapsi tarvitsee ainakin tuon ajan erityishuomiota ja arjen asioiden selvittäminen vanhempien kanssa vie keskimääräistä enemmän aikaa. Television A–piste –ohjelman päiväkodeille tekemän kyselyn (2006) pääviesti oli se, että päivähoidolle on asetettu kotouttamisvelvoite mutta ei annettu resursseja.

Neuvoloissa on alueesta riippuen mahdollista se, että hoitaja itse varaa pidemmän ajan asiakkaille, joiden olettaa tarvitsevan enemmän huomiota. Asia ei noussut esiin erityisenä ongelmana haastatteluissa, yleinen kiire terveyskeskuksissa sen sijaan mainittiin.

Päiväkodit ja neuvolat tekevät haastateltavien mukaan paljon yhteistyötä. Eräs maahanmuuttajatyötä tekevä haastateltava toivoi, että päiväkotien yhteyteen lisättäisiin perhetyöntekijöitä, joihin asiakkaat saisivat matalan kynnyksen kontaktin asioidessaan muutenkin päiväkodissa.

Kuitenkaan kaikki maahanmuuttajien lapset eivät ole päivähoidossa. Yksi keskeinen integroitumisen haaste on kotona olevien pienten lasten äitien kotouttaminen. Äidit saattavat perheen kasvaessa jäädä kotiin vuosiksi ja jäädä samalla kielitaidottomiksi yhteiskunnan ulkopuolelle. Heidän elämäntilanteensa parantamiseksi haastateltavat ehdottivat mm. sellaisen kielikurssitarjonnan lisäämistä, jonka yhteyteen lastenhoito on järjestetty. Lastenhoito voi olla avainkysymys siinä, lähteekö äiti kurssille. Kurssien myötä äitien elämänhallinta paranee parhaassa tapauksessa nopeasti ja selvästi. Tällaisia kursseja järjestetään, mutta tarvetta kursseille olisi paljon enemmän kuin niitä on tarjolla. Monilapsisen perheen äidin kotona vietettyjen vuosien määrä voi nousta yli kymmeneen vuoteen jo siitä syystä, että perheessä on jatkuvasti vauva tai pieni taapero, jota ei haluta viedä päivähoidon. Esimerkiksi eräät päiväkotia edustavat haastateltavat korostivat sitä, että päivähoito ei ole näissä tilanteissa perheille oikea ratkaisu vaan hyviä tuloksia tulee nimenomaan lastenhoidon järjestämisestä kurssien yhteyteen.

Haastateltavat kertoivat, että erittäin hyviä kokemuksia on saatu myös äitien vertaisryhmistä. Esimerkiksi aktiivisesti kokoontunut somaliäitien ryhmä teki lopulta itsensä tarpeettomaksi; äidit kävivät ryhmässä läpi kotoutumiseen ja elämäänsä liittyviä asioita ja lopulta ryhmä kuitui, kun äidit siirtyivät opiskelemaan tai työelämään. Tällainen ryhmä antoi vastavuoroisesti tietoa äitien lisäksi myös neuvolan työntekijöille eikä kuluttanut paljoa yhteiskunnan resursseja. Tällaisten mahdollisuuksien lisäämistä työntekijät pitivät suositeltavana.

Yhteenveto ja suositukset:

- Päiväkodeilla ja neuvoloilla on tärkeä asema pikkulapsiperheiden kotoutumisen tukijoina. Nämä tahot tavoittavat suuren määrän perheitä ja perheet luovat työntekijöihin luottamuksellisia suhteita. Muiden ennaltaehkäisevien, matalan kynnyksen palvelujen kehittäminen neuvoloiden ja päiväkotien yhteyteen resurssien mukaan olisi tarpeen.
- Kotiäitien integroituminen on syytä huomioida mm. järjestämällä lisää sellaisia kielikursseja, joiden yhteyteen lapsenhoito on järjestetty.
- Esimerkiksi päiväkotien tai neuvoloiden yhteyteen järjestetyistä äitien vertaisryhmistä on saatu hyvin positiivisia kokemuksia. Vertaisryhmiä käyttämällä voidaan saada paljon aikaan pienillä resursseilla.

7.4 Tiedonkulku viranomaisten välillä

Uudella lastensuojelulaille pyritään edistämään viranomaisten välistä yhteistyötä lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi sekä lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun toteuttamisessa. Lisäksi tarkoituksena on parantaa lapsen ja vanhempien tai huoltajien oikeusturvaa erityisesti lastensuojeluun liittyvässä päätöksenteossa. (Lastensuojelulaki 13. 4. 2007/417).

Puolet vastaajista (13) kertoi kohdanneensa ongelmia tiedonkulussa. Osa vastaajista kuvaili tiedonkulun sujuvan pääsääntöisesti hyvin, vaikka joskus voi olla kangertelua.

Haastateltavia sitoi työssään yksilönsuojaa turvaava salassapitovelvollisuus. Asiakkaan luvalla tietoa on kuitenkin yleensä mahdollista saada eri tahojen välillä. Eräs maahanmuuttajataustainen kaupungin työntekijä kertoi kuitenkin, ettei tieto kulje asennesyistä aina kaikkien viranomaisten välillä, vaikka heillä on asiakkaan antama lupa tietojen hankintaan. Myös kiire mainittiin tiedonkulkua haittaavana tekijänä, esimerkkinä kiireestä johtuva paperien häviäminen.

Osa haastateltavista nosti kuitenkin esille tilanteita, joissa vapaampi viranomaisten tiedonvälitys olisi heidän mielestään ollut asiakkaan edun mukaista. Esimerkkinä poliisin edustaja kuvaili tilannetta, jossa poliisi ei tiedä, onko nuoren vanhemmilla niin vakavia ongelmia, ettei nuorta voi palauttaa kotiin. Koska nuoret usein sanovat poliisille, etteivät halua kotiin, on po-

liisin vaikea päätellä todellista tilannetta saamatta tietoja muilta tahoilta. Erään järjestön edustajat kertoivat, että jos poliisi kertoo raiskatun tytön isälle raiskauksesta, ja isä kuuluu häpeäväkivaltaan liittyvään kulttuuriin, tytön henki saattaa joutua uhatuksi kotona.

Myös epävirallisesta tiedonkulusta jotkut haastateltavat antoivat viitteitä. Esimerkiksi neuvolan edustaja mainitsi, että tiedonkulku lastensuojelusta parantui toimitilojen muutettua samaan rakennukseen. Pientä paikkakuntaa edustava haastateltava piti tiedonkulkua pikkukaupungin etuna; viranomaiset tuntevat toisensa ja asiakkaiden kokonaistilanteet ovat näin myös tuttuja. Informaatiota saattaa liikkua epävirallisestikin. Eräs pääkaupunkiseutua edustava haastateltava mainitsi, että esimerkiksi hälytystilanteessa poliisin kanssa työskennellessään sosiaalityöntekijä saattaa kertoa asiakkaasta tietämiään asioita harkintakykynsä mukaan, jos kokee vaitiolovelvollisuuden tiukan tulkinnan haittaavan asiakkaan auttamista.

Integroitumista haittaavaksi tiedonkulun ongelmaksi eräs kunnallista perheiden kotouttamistyötä edustava haastateltava mainitsi sen, ettei sosiaaliviranomaisilta saa kotoutumiskurssien järjestämisessä hyödyllisiä perheiden taustatietoja. Tässä tapauksessa haastateltavan asiakkaita siirrettiin tiheään eri viranomaisten huostasta toiseen. Asiakkaat osallistuivat erilaisille kursseille lyhyellä varoitusajalla. He saattoivat olla vasta maahan saapuneita kielitaidottomia pakolaisia, jotka eivät osanneet itse informoida kurssien järjestäjiä tilanteestaan. Erään haastateltavan mukaan tiedonvälitys raha-asioissa on ehkä parantunut, mutta muuten tiedonkullussa on ongelmia. Hoitava viranomainen ei välttämättä saa tietoonsa asiakkaan toisella taholla hoidettavia, kokonaistilanteeseen vaikuttavia asioita. Erään perhetyötä tekevän järjestön edustajan mukaan moniongelmaisen perheen tilannetta saattaa hoitaa usea viranomais-taho, eikä kellään välttämättä ole käsitystä perheen kokonaistilanteesta. Tiedonkulun ongelmat johtuvat kuitenkin säännöksistä, jotka on laadittu yksityisyyden suojan vuoksi. Erityisesti terveydenhuollon puolella tietysti käsitellään tietoa, jota ei voida välittää avoimesti esimerkiksi sosiaaliviranomaisille. Näitä kysymyksiä olisi kuitenkin syytä tarkastella, ettei salassapidosta muodostu turhia esteitä palvelujen toimivuudelle.

Yhteenveto ja suositukset:

- Auttamisroolissa olevan viranomaisen tulisi saada riittävästi asiakkuuden kannalta olennaisia tietoja kokonais kuvan hahmottamiseksi. Tämän tulee tapahtua kuitenkin yksityisyyden suojaa loukkaamatta. Tiedonkulun ongelmiin voitaisiin kiinnittää huomiota nykyistä enemmän, esimerkiksi henkilökunnan koulutuksessa.

8 Lastensuojelulliset ongelmat

8.1 Maahanmuuttajataustaisten vanhempien ja heidän lastensa väliset konfliktit

Yksi yleisenä pidetty maahanmuuttajataustaisten perheiden riskivaihe on se, kun teini-ikään varttuneet ja suomalaistuneet nuoret elävät varsin erilaisessa maailmassa kuin heidän vanhempansa, joiden integroituminen ja kielenoppiminen on saattanut olla hidasta. Tällaisista tilanteista kerrottiin eri tahojen haastatteluissa. Nuori saattaa reagoida perheen ongelmiin häiriökäyttäytymisellä. Vanhemmat saattavat tuntea itsensä neuvottomiksi suomalaistuvan nuoren kasvattamisessa ja tuntevat arvovaltansa vanhempana kadonneen. Erityisen kärjistynyt ongelma voi olla silloin, jos perheen lapsi on saapunut Suomeen ennen vanhempiaan. Vanhempien kotoutuminen ei saisi kuitenkaan tapahtua lasten kotoutumisen kustannuksella niin, että lasten olisi hidastettava tahtia.

Erään nuorisotyötä tekevän haastateltavan mukaan tyttöjen kohdalla kulttuurikonfliktien riski on suuri niissä perheissä, joissa tyttöihin kohdistuu kovia vaatimuksia yhteisöjen perinteisen kulttuurin mukaan elämisestä. Esimerkiksi jotkut somalitytöt joutuvat valitsemaan, lähtevätkö he opiskelemaan ilman perheen tukea vai valitsevatko perinteisen somalinaisen roolin kodin- ja lapsenhoidon parissa. Suomalaistuneet tytöt saattavat olla hyvin hämmentyneitä esimerkiksi seksuaaliterveyteen liittyvissä kysymyksissä, jos he eivät ole saaneet kotoa minäkäänlaista tukea asiassa. Muslimitytöt, jotka on ympärileikattu, saattavat leikkauksen vuoksi sairastella jatkuvasti eikä koulussa välttämättä ymmärretä väsymyksen syytä. Erityisesti vanhimmat sisarukset saavat lisäksi helposti harteilleen vetovastuun perheen arjesta huolehtimisesta, mikäli äidillä on esimerkiksi mielenterveysongelmia. Jotkut tytöt kohtaavat kotona myös pahoinpitelyä. Tyttöillä voikin olla hyvin epäselvä kuva siitä, mitä heidän keholleen voi ja saa tehdä. Tytöt saattavat itse myös alkaa käyttäytyä väkivaltaisesti. Haastateltava kertoi väkivalta-problematiikan olevan yksi keskeinen työstettävä teema monen maahanmuuttajatyttöjen kohdalla.

Lasten lähettäminen takaisin kotimaahan nousi esiin joissain haastatteluissa. Vanhemmat saattavat yrittää ratkaista esimerkiksi käytöshäiriöisen nuoren ongelmat lähettämällä tämän takaisin entiseen kotimaahan. Maahanmuuttajataustaiset perheet saattavat lisäksi erään haastateltavan mukaan puhua ja suunnitella entiseen kotimaahan muuttoa jatkuvasti niin, että aiheesta tulee jopa hämmennystä aiheuttava ja jatkuvuutta vaarantava asia lasten elämässä.

Yhteenveto ja suositukset:

- Lasten ja vanhempien eriaikainen kotoutuminen tuo perheeseen haasteita, mutta vanhempien kotoutuminen ei saisi kuitenkaan tapahtua lasten nopeamman kotoutumisen kustannuksella.

- Vaikeita tilanteita voidaan pyrkiä estämään perhetyön avulla, ottamalla koko perhe huomioon. Vanhempia tulee tukea keskustelujen avulla löytämään uudelleen itsetunnon kannalta tärkeä tunne siitä, että he lasten nopeammasta sopeutumisesta ja kielennoppimisesta huolimatta ovat kuitenkin perheen vanhempia.
- Maahanmuuttajataustaisten tyttöjen kohdalla tietyissä kulttuuriryhmissä erityishuomiota on syytä kiinnittää koulutukseen ja seksuaaliterveyteen liittyviin kysymyksiin.

8.2 Väkivalta kulttuurisena ongelmana

Eräs neuvolan edustaja mainitsi haastattelussa, että tietyistä kulttuureista siirtyä Suomeen muuton mukana perheväkivallan hyväksyvä asenne ”peräkontissa”. Tällaisiin asenteisiin pyritään vaikuttamaan neuvonnalla ja haastateltava korosti myös sitä, että monissa maahanmuuttajaperheissä on hyvin arvostava asenne esimerkiksi naisia kohtaan. Väkivallan hyväksymistä kulttuuritraditioiden nimissä ei haastatteluissa noussut esiin.

Kulttuurirelativistinen näkemys sisältää riskin, että esimerkiksi lastensuojelulliset ongelmat tulkitaan kulttuuriin kuuluviksi, eikä niihin näin ollen puututa. Haastateltavat korostivat noudattavansa Suomen lakia esimerkiksi lastensuojelun osalta. Poliisin kenttätöystä korostettiin myös, että laki on kaikille sama. Katupartio hoitaa akuutit tilanteet kaikkien kohdalla samalla tavalla, ”pahoimpitelijä viedään putkaan” ja tilanne hoidetaan vaikka suomeksi. Esimerkiksi kieliongelmat tulevat tässä mielessä akuuteimmiksi vasta tilanteen jälkihoidossa.

8.2.1 Kuritusväkivalta ja ympärileikkaus

Useat haastateltavat eri tahoilta kertoivat kohdanneensa kuritusväkivaltaa (lievä tai vakava pahoinpitely). Puuttumiskeinoina tapauksia kohdatessa he mainitsivat rikosilmoituksen tekemisen ja rikostutkinnan sekä lievemmissä tapauksissa perheneuvottelut ja ennaltaehkäisevästi tiedonjakamisen ja valistustyön. Haastateltavat kertoivat tilanteen seuraamisen ja keskustelun usein riittäneen, mutta muutama haastateltava kertoi tehneensä rikosilmoituksen tai lastensuojeluilmoituksen pahoinpitelystä.

Haastatelluissa kävi esiin, että työntekijät ovat kohdanneet sekä tyttöjen että poikien ympärileikkaustapauksia. Kyseessä olivat jo tapahtuneet leikkaukset. Keinoiksi puuttua tapauksiin he mainitsivat vastaavien tapauksien ennaltaehkäisyn keskustelulla ja valistuksella sekä tilanteen tarkkailun, mikäli tilanteessa on uhkana lapsen lähettäminen maasta pois ympärileikkausta varten. Esimerkiksi nuorisotyötä tekevä haastateltava kertoi pyrkivänsä estämään valvonnalla matkat ympärileikkauksen suorittamista varten.

Tyttöjen ympärileikkaus on Suomessa selkeästi kriminalisoitu. Poikien osalta lain tulkinta ei ole ollut yhtä selvä. Selvitystä kirjoitettaessa yksi poikien ympärileikkaustapaus oli korkeimmassa oikeudessa käsiteltävänä. Aiemmin poikien ympärileikkauksesta ei ole annettu oikeustuomioita. Valtakunnansyyttäjänvirastossa on ollut käsiteltävänä pojan ympärileikkaustapaus, jossa syytettyinä olivat leikkauksen tehnyt lääkäri ja pojan isä. Tapaus todettiin lapsen kohdistuneeksi pahoinpitelyksi, mutta syyte jätettiin nostamatta. (Valtakunnansyyttäjänvirasto. R 02/15)

Suhtautumista poikien ympärileikkaukseen voi pitää kulttuurirelativismia edustavana ilmiönä, jossa liikutaan laintulkinnan rajatilassa tiettyjen kulttuuristen tai uskonnollisten traditioiden säilyttämisen nimissä. Lapsen ihon leikkaaminen veitsellä, jopa ilman puudutusta, tuskin olisi kyseenalaistettavissa muuksi kuin pahoinpitelyksi missään muussa kontekstissa kuin kulttuuritraditioiden puolustamisen yhteydessä.

Eräs maahanmuuttajataustainen kaupungin neuvontatyöntekijä mainitsi haastattelussa kertovansa asiakkailleen, että Suomessa julkinen terveydenhuolto ei suorita poikien ympärileikkauksia, mutta yksityiset lääkärit tekevät niitä maksua vastaan. Hän kertoi informoivansa asiakkaitaan siitä, että leikkausta ei saa tehdä kotioloissa vaan siihen tarvitaan lääkäri.

Erästä järjestöstä kerrottiin, että tytön lähettämistä maasta pois ympärileikkausta varten on vaikea estää muuten kuin keskustelemalla, koska maasta pois lähettäminen ei ole kriminalisoitua vaan vanhemmilla on valta päättää lasten matkustamisesta. Norjassa estettiin lailla lapsen vieminen maasta, mikäli suunnitteilla on (tytön) ympärileikkaus. Tällaiselle laille voisi Suomessakin olla tarvetta. Jos uhri on poika, ympärileikkaukseen ei heidän mukaansa ole keinoja puuttua.

Neuvolan edustajat kertoivat joutuvansa silloin tällöin ympärileikkaustilanteiden eteen. Eräs neuvolatyöntekijä kertoi kahdesta tapauksesta, joissa poikavauva oli lähetetty Ruotsiin ympärileikkausta varten ja neuvolan terveydenhoitaja huomasi tilanteen vasta leikkauksen jälkeen.

Eräs neuvolan terveydenhoitaja kertoi synnytyksen jälkeisen ajan olevan otollinen hetki valitukselle naisten ympärileikkauksien estämiseksi. Kun esimerkiksi ympärileikkauksen kokenut äiti on synnytyksen jälkeen hyvin kipeä ja toipuu synnytyksestä hitaasti ympärileikkauksen vuoksi, on terveydenhoitajalla hyvä tilaisuus taivuttaa perhe luopumaan syntyneen tyttövauvan ympärileikkauksesta. Eräs nuorisotyötä edustava haastateltava korosti, että harva ihminen haluaa tietien tahtoen pelkästään satuttaa lastaan, kun kulttuuriset esteet tilanteen ymmärtämiseen on käyty onnistuneesti läpi. Vanhemmat voivat esimerkiksi alkaa ajatella, ettei ympärileikkauksesta luopuminen ole islaminuskon vastaista.

Yhteenveto ja suositukset:

- Kuritusväkivaltaa kohdatessa siihen tulee puuttua lievissä tapauksissa ensin perhe-neuvotteluihin ja vakavissa tapauksissa tekemällä rikosilmoitus.

- Vaikka väkivaltaa esiintyy maahanmuuttajaperheissä, ei kaikkien maahanmuuttajien voi tietenkään olettaa olevan väkivaltaisia. Hyväksyvä suhtautuminen kuritusväkivaltaan tulee kitkeä pois yhtä lailla maahanmuuttajien kuin valtaväestönkin keskuudesta. Hyväksyvä suhtautuminen voi kertoa myös perheen muista ongelmista.
- Myös sekä tyttöjen että poikien ympärileikkaukset ovat väkivaltaa ja ne tulee pyrkiä estämään. Keskustelun avulla asiakkaat voivat vakuuttua esimerkiksi siitä, ettei ympärileikkaus ole islaminuskon vastaista. Ympärileikkauksista on nykyään saatavilla tietoa.³
- Jos on syytä epäillä, että perhe aikoo lähettää lapsen vastentahtoisesti pois Suomesta entiseen kotimaahan esimerkiksi ympärileikkausta varten tai kasvatuksellisista syistä, tilannetta on syytä tarkkailla ja pyrkiä estämään matka keskustelemalla perheen kanssa tilanteesta.⁴

8.2.2 Häpeäväkivalta äärimmäisenä yhteiskulttuurin ongelmana

Häpeäväkivalta on äärimmäinen yhteisöllisten kunniakulttuurien piirre. Tämän yhteisöllisen ulottuvuuden vuoksi se eroaa syiltään muusta perheväkivallasta. Yhteisöllisyys tekee häpeäväkivallan uhrien asemasta muuta perheväkivaltaa tai mustasukkaisuusproblematiikkaa monimutkaisemman. Ei ole vain yhtä henkilöä, jolta uhria on suojeltava vaan tekijät voivat toimia toimeksiantajien turvin laajassakin sukulaisverkostossa ja uhriuttaa tätä kautta myös ne suvun pojat tai miehet, joilta väkivaltaan ryhtymistä vaaditaan.

Muutama haastateltava esimerkiksi järjestöistä ja poliisista mainitsi häpeäväkivallan kohtaamisen olevan osa tai mahdollinen osa heidän työtään tiettyjen maahanmuuttajaryhmien kanssa. Viime aikoina aiheesta on järjestetty koulutusta alan ammattilaisille ja tämä tuli esiin haastatteluissa. Poliisia edustava haastateltava epäili tämän väkivallan muodon olevan yleistyessä siksi, että ns. häpeäkulttuurin piirissä elävät naiset ovat alkaneet lähteä epätyytyväisistä suhteista.

Kulttuurisen ymmärtämisen tarve liittyy häpeäväkivaltaan puuttumiseen. Eräiden maahanmuuttajatyötä tekevien haastateltavien mukaan raiskauksesta kertomalla tai huostaanotolla viranomaisiin saattaa vain pahentaa uhrin tilannetta. Ääritapauksessa sijoitus muualle Suo-

³ Tyttöjen ympärileikkauksesta tietoa esim: Tiilikainen, Marja (toim.) 2004. Tyttöjen ja naisten ympärileikkaus Suomessa. Asiantuntijaryhmän suositukset sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstölle. Ihmisoikeusliitto ry, KokoNainen-projekti, Helsinki 2004. Verkko-versio: <http://www.ihmisoikeusliitto.fi/projektit/kokonainen/ohjeistus%20www-versio.pdf>

⁴ Työministeriössä on tehty raportti asiaan liittyen, ks: Maahanmuuttaja- ja turvapaikanhakijalasten katoamiset. Opas viranomaisten yhteistyöstä lasten katoamisissa ja niihin liittyvissä ilmiöissä. Työhallinnon julkaisu 370/2006. [http://www.intermin.fi/intermin/images.nsf/files/08ee7c7033e1e2e4c22573b4004e7eab/\\$file/thj370_turvislasten_katoamiset.pdf](http://www.intermin.fi/intermin/images.nsf/files/08ee7c7033e1e2e4c22573b4004e7eab/$file/thj370_turvislasten_katoamiset.pdf)

meenkaan ei suojele uhria ja vaihtoehtona on päädytty jopa äidin ja lasten sijoittamiseen uudella identiteetillä Suomesta muualle Eurooppaan.

Poliisin edustaja mainitsi häpeäväkivaltaan liittyvän tunnistamisongelman. On vaikea tietää, koska uhka on niin todellinen, että siihen on puututtava. Vaikeaksi tilanteen tekee lisäksi se, ettei uhkauksia ilmaista välttämättä sanallisesti vaan esimerkiksi käsimerkeillä.

Tutkija Miika Tervonen toteaa viimeaikaisesta julkisuudessa käydystä keskustelusta, että kunniamurha- ja verikostokeskustelujen taustalla olevissa sosiaalisissa ympäristöissä on runsaasti yhteneväisyyksiä. Keskustelu on koskenut vähemmistöjä, joilla on heikko asema työmarkkinoilla ja jotka pyrkivät vahvaan kulttuuriseen rajanvetoon ympäröivään yhteiskuntaan nähden. Tässä noidankehässä syrjintä ja eristäytyminen muusta yhteiskunnasta vahvistavat toisiaan. Käytännössä ”omien” pitäminen ruodussa tapahtuu erityisesti nuorisoon ja naisiin kohdistuvan vallankäytön kautta. Viime kädessä yksilön kunnioittamisen tulee mennä kulttuurin kunnioittamisen edelle. (Tervonen 2007)

Eräs maahanmuuttajataustainen haastateltava toi esille sen, että syrjäytymisen ja jatkuvan ulkopuolisuuden tunteen vaikutus yksilön itsetuntoon saattaa osaltaan lisätä äärikäyttäytymisen riskiä.

Haastateltavat esimerkiksi lastensuojelusta ja järjestötyöstä toivat esille myös sen, kuinka tärkeää ongelmanratkaisussa on huomioida myös perheen miesten sopeutuminen kestävien ratkaisujen löytymiseksi, vaikka näkyvinä uhreina olisivatkin perheiden naispuoliset jäsenet. Maahanmuuttajamiehille ollaan järjestämässä myös omia kursseja. Joissakin maahanmuuttajaryhmissä naiset eivät ota vastuuta perheiden asioista ja yksinhuoltajaäidit saattavat siirtää vetovastuun teini-ikäisille pojilleen. Perheiden miehille voi olla vaikeaa hyväksyä perheen pään vaikutusvallan menettäminen sosiaalivirkailijalle eritoten, kun työntekijöistä suuri osa on naispuolisia. Joskus ongelmanratkaisuun otetaan tietoisesti mukaan suvun miehiä tai esimerkiksi imaami.

Yhteenveto ja suositukset:

- Maahanmuuttajien kulttuuri-relativistinen kohtelu voi jättää yksilön vaille suojaa omalta yhteisöltään, esimerkiksi häpeäväkivallan kohdalla.
- Yhteisöllisen häpeäväkivallan riskin tunnistaminen vaatii aihepiirin tuntemusta. Aiheesta on viime aikoina ryhdytty järjestämään koulutusta ja asiantuntemusta alkaa kertyä.⁵
- Häpeäväkivallan uhrien suojeleminen on erityisen vaikeaa yhteisöllisen ulottuvuuden vuoksi ja virhearviot voivat olla uhreille kohtalokkaita. Ilmiö saattaa olla yleistymässä, jos naiset alkavat enenevässä määrin lähteä epätyytyväisistä suhteista.

⁵ Joillakin järjestöillä on ollut aiheeseen liittyviä projekteja. Ks. esim. Mannerheimin Lastensuojeluliiton Uudenmaan piirin hanke <http://amoral.mll.fi/>. Myös Suomen Mielenterveysseuran Ulkomaalaisten kriisipalvelu ja Monika-naiset Liitto ovat järjestäneet aiheeseen liittyvää koulutusta.

- Hyvin tärkeää kestävässä ongelmanratkaisussa on huomioida myös perheen miesten sopeutuminen ja järjestää heille tarvittaessa omaa toimintaa kriisitilanteiden ehkäisemiseksi. Syrjäytyminen ja jatkuva ulkopuolisuuden tunne saattaa osaltaan lisätä äärikäyttäytymisen riskiä.

8.3 Huostaanotot maahanmuuttajaperheissä ja -yhteisöissä

Yksi tämän selvityksen taustalla olleista kysymyksistä oli se, ovatko maahanmuuttajataustaisten lasten tai nuorten huostaanotot kasvamassa. Tähän kysymykseen ei saatu selkeää vastausta, mutta merkkejä huostaanottojen merkittävästä kasvusta ei aineistosta noussut esiin. Eräs lastensuojelua edustava haastateltava epäili, että tuntuma maahanmuuttajataustaisten perheiden ongelmien lisääntymisestä saattaa johtua myös siitä, että niihin on alettu kiinnittää aiempaa enemmän huomiota. Huostaanottoihin johtavat ongelmat ovat kärjistyneinä samoja kuin maahanmuuttajaperheisiin liittyvät erityisongelmat.

Haastatteluissa kysyttiin myös haastateltavien näkemystä siitä, miten maahanmuuttajayhteisöt suhtautuvat huostaanottoihin. Monet haastateltavat toivat esiin käsityksen siitä, että maahanmuuttajayhteisöt suhtautuvat huostaanottoihin negatiivisesti. Huostaanotot ovat vaikea tilanne yleensäkin kenelle tahansa, mutta yhteisökeskeinen ryhmä voi kokea sen erityisen vaikeana. Erään maahanmuuttajatyötä tekevä järjestön edustajan mukaan huostaanoton käsitekin on monessa kulttuurissa vieras, lapsi sijoitetaan vanhemmilta korkeintaan sukulaisten huostaan eikä yhteiskunta puutu prosessiin. Joissakin yhteiskunnissa, esimerkiksi Venäjällä, huostaanoton käsite sisältää ajatuksen vanhempien oikeuksien menettämisestä. Myös yhteishuoltajuuden käsite voi olla monessa kulttuurissa vieras.

Maahanmuuttajayhteisöissä saatetaan siten kokea huostaanottojen yhteydessä, että yhteiskunta ikään kuin varastaa heiltä lapsen. Tämä voi lietsoa viranomaisvihamielisyyttä maahanmuuttajayhteisöissä. Toisenlainen suhtautuminen huostaanottoihin voi johtaa myös siihen, että yhteisö saattaa sulkea huostaan otetun lapsen kokonaan ulkopuolelleen eikä lapselle tai nuorelle jää perheyhteisön piiristä tukihenkilöä. Eräs maahanmuuttajataustainen haastateltava kuvaili, että varsinkin perheen isälle huostaan otettu lapsi voi olla kuin kuollut, täysin isän vaikutuspiirin ja perheen elintapojen ulkopuolella. Hänen mielestään laitossijoitus voi olla perhesijoitusta parempi vaihtoehto, sillä lapsen sijoittaminen toiseen perheeseen voi olla vanhemmille vielä vaikeammin hyväksyttävä asia kuin lapsen asuminen laitoksessa. Ratkaisuksi eräs maahanmuuttajataustainen työntekijä esitti lastensuojelutiedon lisäämistä maahanmuuttajien keskuudessa. Suomalaisten viranomaisten lisäksi myös ns. kulttuuritulkit voisivat hyvin viestittää yhteisöihin, mitä lastensuojelu on. Monella maahanmuuttajalla ei ole tästä käsitystä.

Toisaalta maahanmuuttajatyötä tekevältä taholta esitettiin epäily, että huostaanottoihin ryhdytään helpommin maahanmuuttajataustaisten perheiden kohdalla. Toisaalta esimerkiksi viranomaistaholta epäiltiin, että huostaanottoon ryhtymistä päinvastoin pitkitetään ja on-

gelmia seurataan kauemmin sivusta. Erään maahanmuuttajataustaisen työntekijän mielestä huostaanottoon ryhtymistä tulisi harkita erityisen tarkkaan, koska monissa maahanmuuttajayhteisöissä huostaanotto on niin raju teko, että se sulkee lapsen kokonaan yhteisön ulkopuolelle. Eräs nuorisotyötä tekevä haastateltava pohti huostaanoton problematiikkaa esimerkiksi kilttien ja rauhallisten tyttöjen kohdalla, joita lyödään kotona. Haastateltava mietti, onko tällaiselle tytölle parempi joutua huostaanoton yhteydessä kokonaan eristyksiin aiemmista ihmissuhteistaan vai pahoinpidellyksi kotona. Tässä kysymyksessä liikutaan kulttuurirelativismin rajoilla, kun kulttuurisidonnainen yhteisöllisyys ja oikeus ruumiilliseen koskemattomuuteen asetetaan vastakkaisille puolille yksilön hyvinvointia tarkastellessa.

Erästä maahanmuuttajatyötä tekevästä järjestöstä esitettiin näkemys, että liian nopeasta ryhtymisestä maahanmuuttajataustaisten lasten huostaanottoihin jää asiakkaan kannalta tärkeitä pehmeämpiä tukimuotoja saamatta. Huostaanottojen taustalla voi erään viranomaistahon mukaan olla viranomaisen pakko valita kahdesta huonosta vaihtoehdosta. Resurssien ja jatkohoitopaikkojen puutteessa sijoitukseen saatetaan päätyä tilanteessa, jossa lapsi tai nuori ei voi asua kotonaan eikä hänelle löydy muuta asianmukaista hoitoa esimerkiksi mielenterveysongelmissa. Näin terveydenhuollon alaan kuuluva ongelma on ratkaistava sosiaalipuolella.

Perhetyötä maahanmuuttajien parissa tekevältä taholta esitettiin näkemys, että maahanmuuttajaperheet päätyvät lastensuojelun asiakkaiksi tai huostaanottoon kasvatuksellisista syistä siinä missä kantaväestöllä syyt liittyvät alkoholiin ja mielenterveysongelmiin. Myös kulttuurierot kasvatuksessa mainittiin syiksi huostaanottoihin johtaviin ongelmiin. Kasvatukselliset syyt voivat olla samoja syitä kuin kulttuuriset syyt, tai johtua vanhempien elämänhallinnan menetyksestä maahanmuuttoon liittyen. Synä mainittiin kuitenkin myös samoja asioita, jotka tulevat esiin muillakin perheillä huostaanottoihin johtavissa tilanteissa: väkivalta, mielenterveysongelmat, kasvatusvaikeudet ja päihteet.

Eräät järjestöjä ja peruspalveluja edustavat haastateltavat mainitsivat myös kokeneensa, että työskentely lastensuojeluviranomaisten kanssa vaihtelee myös henkilön työskentelytavoista riippuen. Työntekijän vaihtuessa tilanteet voivat muuttua ja eräs haastateltava epäili työntekijöiden vaihtuvuuden vaikuttavan siten, että jotkut työntekijät siirtävät hankaliksi kokemiinsa maahanmuuttaja-asiakkaiden asioita sivuun tietäen, etteivät ole itse enää kauaa kyseisessä työssä.

Yhteenveto ja suositukset:

- Liian nopeassa ryhtymisessä huostaanottoon voi asiakkaan kannalta tärkeitä pehmeämpiä tukimuotoja jäädä saamatta. Perhe on saattanut hakea apua johonkin tiettyyn ongelmaan, esimerkiksi koulunkäyntivaikeuksiin, ja tarpeen vaatiessa kulttuuritulkeista voi olla apua tilanteen selvittelyssä ennen kuin viranomaiset alkavat käynnistää huostaanottoa.
- Vakavissa tapauksissa, esimerkiksi väkivaltatapauksissa, ei kuitenkaan ole syytä arastella maahanmuuttajuutta ja sortua kulttuurirelativistiseen käyttäytymiseen. Esimerkiksi yhteisöllisyyden tuomista käytännön haasteita on silti hyvä olla tietoinen. Maa-

hanmuuttajuus tuo perheille lisähaasteita, mutta ongelmat voivat olla myös aivan samoja kuin ns. kantaväestöllä.

- Yhteisön vihamielinen suhtautuminen huostaanottoihin ja huostaan otetun lapsen sulkeminen pois yhteisöstä lisäävät haasteita. Kotona tehtävä perhetyö voi sopia paremmin suurten perheiden kanssa työskentelyyn kuin laitossijoitukset.
- Maahanmuuttajaperheet tarvitsevat tietoa siitä, mitä lastensuojelu on. Oikea tieto voisi vähentää yhteistyötä haittaavia ennakkokäsityksiä.

9 Johtopäätökset ja kehittämisehdotukset

Maahanmuuttajan osalta kotoutumiseen liittyy suomalaisen yhteiskunnan lakien ja keskeisten arvojen noudattaminen. Ns. kulttuurirelativismi eli ongelmien katsominen läpi sormien vieraaseen kulttuuriin vetoamalla ei ratkaise ongelmia vaan siirtää tai jopa kasvattaa niitä. Esimerkiksi nuorten koulupudokkuuden riski ei pienene sillä, että maahanmuuttajanuori päästetään koulussa helpommalla maahanmuuttajuuden vuoksi. Myös poikien ympärileikkausta voi pitää kulttuurirelativismia edustavana ilmiönä. Maahanmuuttajataustaiset työntekijät voivat tilanteita selittämällä ja purkamalla helpottaa yhteentörmäyksiä ja tukea maahanmuuttajia sopeutumisessa. Maahanmuuttajataustaisia toivotaankin lisää sosiaali- ja terveydenhuoltoon ns. ”kulttuuritulkeiksi”.

Olennaista onnistuneessa kotoutumisessa on vastavuoroisuus yhteiskunnan ja yksilön välillä. Kaikilla on oltava samat velvollisuudet ja oikeudet, muuten riskinä on ajautuminen passiiviseksi palveluntarvitsijoiden joukoksi. Yhteiskunnan ja kantaväestön taholta tähän liittyy myönteinen asenneilmapiiri maahanmuuttajia kohtaan; yhteiskunta hyväksyy muualta muuttaneen yhteiskunnan aktiiviseksi jäseneksi. Palveluissa työskentelevien työntekijöiden kanalta tämä tarkoittaa avoimuutta ja tasavertaista kohtaamista; tällainen asenne voi olla tärkeämpää kuin yksittäiset tiedot jostakin tietystä kulttuurista.

Käytännössä syrjintä vaikeuttaa kuitenkin maahanmuuttajien työnsaantia ja esimerkiksi lasten koulunkäyntiä vaikeuttaa rasistinen kiusaaminen. Kotoutumisen epäonnistuminen ja syrjintäkokemukset voivat pahimmillaan johtaa äärikäyttäytymisen vahvistumiseen (esimerkiksi häpeäväkivalta). Lisäksi maahanmuuttajalla voi olla mielenterveysongelmia, joita ei havaita ajoissa tai joihin ei saada asiantuntevaa apua. Mielenterveysongelmien voidaan sanoa olevan maahanmuuton erityisriski sekä kouluikäisillä nuorilla että heidän vanhemmillaan. Maahanmuuttajien mielenterveyspalveluihin tulisikin panostaa paljon nykyistä enemmän.

Kotouttamisohjelmaan on esitetty mahdollisuutta pidennykseen silloin, jos maahanmuuttaja on ollut kotona hoitamassa pieniä lapsiaan. Muuten kotoutumisaika (3v) kuluu helposti kokonaan pienen lapsen hoidossa. Tärkeää on kuitenkin myös se, että kotona oleville vanhemmille tarjotaan kieli- ja muita kotoutumiskursseja, jotka on mahdollista suorittaa lapsenhoidon yhteydessä. Esimerkiksi monilapsista perhettä hoitava äiti voi muuten syrjäytyä kotona vietettyjen vuosien määrän kohotessa jopa yli kymmeneen. Vertaistukiryhmät ovat myös hyväksi havaittu ja suositeltava tukimuoto. Myös kotiäitien vertaisryhmistä on saatu hyvin positiivisia kokemuksia.

Haastatteluissa nousi esiin, että maahanmuuttajien tarpeet ja ammattilaisten toimenpiteet eivät aina kohtaa. Esimerkkinä mainittiin tilanne, jossa koulunkäyntivaikeuksiin apua hakevalle perheelle ryhdytään valmistelevaan huostaanottoa ongelmien ratkaisemiseksi. Perhe on saattanut toivoa vain lisää yhteistyötä kodin ja koulun välillä. Edellä mainitut ”kulttuuritulkit” voivat antaa välittävää tukea tällaisessa tilanteessa. Eräs haastateltava kertoi epätietoisuuden johtavan helposti epäluulon kehään, jolloin esimerkiksi päiväkodin taholta viedään van-

hemmilta pelikortteja vanhemmuudesta selviämiseen sen sijaan, että annettaisiin niitä (esimerkiksi pidetään salaisia päiväkirjoja ja tehdään ennalta ilmoittamatta lastensuojeluilmoituksia).

Tämä selvitys ei antanut viitteitä siitä, että huostaanotot olisivat selvästi lisääntymässä maahanmuuttajataustaisissa perheissä. Kärjistyneinä perheiden ongelmat voivat johtaa huostaanottoihin ja ongelmiin puuttuminen tarpeeksi aikaisin muun muassa resursoimalla ennaltaehkäiseviä tukitoimia on tärkeää.

Huostaanottoihin liittyen viranomaisten on syytä olla tietoisia mahdollisista yhteisöllisyyden tuomista lisähaasteista. Yhteisö ei tässä tilanteessa välttämättä suojele yksilöä vaan tilanne voi olla jopa päinvastainen. Laitossijoitus voi olla huostaanotetulle lapselle perhesijoitusta turvallisempi vaihtoehto silloin, jos perheessä esiintyy aggressiivisuutta ja lapsen sijoittaminen toiseen perheeseen koetaan yhteisössä erityisen loukkaavana. Ongelma voi olla myös se, että perhe tai yhteisö sulkee huostaan otetun lapsen kokonaan ulkopuolelleen.

Maahanmuuttajataustaisten perheiden parissa tehtävään työhön toivotaan lisää perhetyötä ja perhetyöntekijöiden integroimista matalan kynnyksen palvelujen yhteyteen kuten esimerkiksi päiväkotien ja neuvoloiden yhteyteen. Pehmeämpien avohuollon toimenpiteiden tukeminen lisäresursseja antamalla voisi estää tarpeen järeämpiin toimenpiteisiin ryhtymiseen. Suurten perheiden kohdalla kotona tehtävä perhetyö on myös käytännössä helpompi järjestää kuin laitoksissa tehtävä työ. Lisäresurssit olivatkin keskeinen toive vastaajien keskuudessa.

Aineistosta nousi esiin se ongelma, että lapset toimivat toisinaan tulkkeina tietyissä asiointitilanteissa, vaikka tällaisia tilanteita pyritään välttämään. On esimerkiksi akuutteja hälytystilanteita, joissa ei voi pitää tulkkia mukana ja tällöin paikalla olevat lapset saattavat joutua tulkaamaan mikäli vanhemmat ovat kielitaidottomia.

Joidenkin maahanmuuttajien kohdalla on olemassa riski siitä, että lapsi tai nuori lähetetään takaisin perheen entiseen kotimaahan esimerkiksi käytöshäiriöiden vuoksi tai ympärileikkausta varten. Tällaiset matkat olisi syytä pyrkiä estämään esimerkiksi tarkkailemalla ja puuttumalla suunnitteilla oleviin matkoihin keskustelemalla perheen kanssa.

Nuorten ja heidän hitaammin kotoutuvien vanhempiensa väliset konfliktit mainittiin maahanmuuttajien erityishaasteena. Ratkaisu ei voi olla lasten kotoutumisen hidastaminen. Vanhemmat tarvitsevat tuolloin erityistukea vanhemmuuteensa ja auktoriteettinsa säilyttämiseen. Erityisesti, jos perheen lapset ovat toimineet tulkkeina, vanhempien auktoriteetti on voinut hävitä. Vanhempia on tärkeä tukea auktoriteetin tunteen palauttamisessa muun kuin väkivallan keinoin. Kuritusväkivalta mainittiin aineistossa yleisesti moniin maahanmuuttajaperheisiin liittyvänä ongelmana. Yleistämistä on kuitenkin syytä välttää - kaikki maahanmuuttajat eivät tietenkään harjoita ruumiillista kuritusta.

Maahanmuuttajatyttöjen tilanne voi olla vaikea perheen esittämien perinteisten vaatimusten ja suomalaistumisen ristipaineessa. Keskeisiä ovat esimerkiksi seksuaaliterveyteen ja koulutukseen liittyvät kysymykset.

Keskeinen kysymys yhteisöllisten maahanmuuttajaryhmien kohdalla on se, miten voidaan vahvistaa yhteisöllisen kulttuurin voimavaraistavia tekijöitä niin, että ne tukevat integroitumista. Maahanmuuttajayhteisöt voivat tukea kotoutumisessa uusia maahanmuuttajia ja osallistua ongelmanratkaisuun esimerkiksi nuorisoriikollisuuden kitkemiseksi. Toisaalta sosiaalityön menetelmissä on syytä huomioida yhteisöllisyyden erityishaasteet esimerkiksi suurten perhekokonaisuuksien, huostaanottojen ja häpeäväkivallan yhteydessä. Kaikki maahanmuuttajat eivät kuitenkaan kuulu yhteisöllisiin kulttuureihin tai suuriin perhekokonaisuuksiin. Yhteisö ei välttämättä myöskään aina tue yksilöä.

Tiedonkulussa viranomaisten välillä raportoitiin sekä vaikeuksia että sujuvuutta. Tärkeää on mahdollistaa riittävän sujuva tiedonkulku yksityisyyden suojaa loukkaamatta niin, että asiakkaan kokonaistilanteesta on mahdollista luoda arvio eri tahojen välillä.

Lähteet

Alitolppa-Niitamo, Anne (2004) *The Icebreakers. Somali-Speaking Youth in Metropolitan Helsinki with a Focus on the Context of Formal Education*. Publications of the Population Research Institute Series D 42/2004. Väestötutkimuslaitos. Helsinki: Hakapaino Oy.

Alitolppa-Niitamo, Anne & Moallin, Mohamed & Novitsky, Anita (2005) *Välittävä perhetyö: kokemuksia ja ajatuksia Väestöliiton Kotipuu –projektista*. Teoksessa *Olemme muuttaneet. Teoksessa näkökulmia maahanmuuttoon, perheiden kotoutumiseen ja ammatillisen työn käytäntöihin*. (2005) Alitolppa-Niitamo, Anne & Söderling, Ismo & Fågel, Stina (toim.). Väestöliitto. Väestötutkimuslaitos ja Kotipuu. Helsinki: Vammalan Kirjapaino Oy.

Alitolppa-Niitamo, Anne (2006) *Maahanmuuttajia ei pidä eriyttää*. Helsingin Sanomat 8.6. 2006.

Anis, Merja (2006) *Lastensuojelun ammattilaisten tulkintoja maahanmuuttajasosiaalityöstä*. Janus vol. 14 (2), 109-126.

Anis, Merja (2006) *Maahanmuuttajalapsen ja –nuoren lastensuojelun asiakkaina*. Teoksessa *Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia*. Toim. Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta. Juva: WS Bookwell Oy.

A-piste 13. 11. 2006. klo 21.00 *Kysely maahanmuuttajalapsista päivähoitossa*. TV 1.

Hautaniemi, Petri (2004) *Pojat! Somalinuorten kiistanalainen nuoruus Suomessa*. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 41. Helsinki: Hakapaino.

Heino, Tarja (2007) *Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat? Tutkimus lapsista ja perheistä tilastolukujen takana*. Stakesin työpapereita 30/2007. Stakes.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (1985) *Teemahaastattelu*. Helsinki: Gaudeamus.

Huttunen, Laura (2002) *Kotona, maanpaossa, matkalla. Kodin merkitykset maahanmuuttajien omaelämäkerroissa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Huotari, Christina & Härkönen, Mitra (2005) *Maahanmuuttajien neuvontapisteen vuosiraportti 2005*. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Itäinen sosiaaliasema.

Jasinskaja-Lahti, Inga & Liebkind, Karmela (2000) *Venäjänkielisten maahanmuuttajanuorten perhearvot ja identiteetti*. Teoksessa *Karmela Liebkind (toim.) Monikulttuurinen Suomi. Etniset suhteet tutkimuksen valossa*. Helsinki: Gaudeamus.

Joronen, Tuula (2003) Helsingin ulkomaalaispolitiikan teoria ja käytäntö. Kansainvälinen kulttuurikeskus Caisa. Helsingin kaupungin tietokeskus, tutkimuksia 2003/1.

Kotouttamislaki 1999. N:o 493/1999.

Mäkelä, Klaus (1992) Kvalitatiivisen aineiston arviointiperusteet. Teoksessa Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Klaus Mäkelä (toim.) Helsinki: Gaudeamus.

Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2007. Raporttiluonnos.

Lastensuojelulaki 2007. 13.4. 2007/417

Lepola, Outi (2000) Ulkomaalaisesta suomenmaalaiseksi. Monikulttuurisuus, kansalaisuus ja suomalaisuus 1990 –luvun maahanmuuttopoliittisessa keskustelussa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Maahanmuuttajatyön kehittäminen varhaiskasvatuksessa.(2007) Varhaiskasvatuksen neuvottelukunnan Varhaiskasvatuksen maahanmuuttajatyön kehittämisjakson raporttiluonnos 30.9.2007.

Oikeusministeriön lehdistötiedote 19. 10. 2007. Yhdenvertaisuusperiaatteiden toteutumises- sa on vakavia ongelmia.

Oinonen, Liisa (1999) Vietnamilaisia, suomalaisia vai suomenvietnamilaisia? Pääkaupunki- seudun vietnamilaiden etnisyys ja identiteetti 1990 –luvulla. Väestöliitto. Katsauksia E 6. Hel- sinki: Väestöliitto, Väestötutkimuslaitos.

Paavola, Heini (2007) Monikulttuurisuuskasvatus päiväkodin monikulttuurisessa esiopetus- ryhmässä. Yliopistopaino: Helsinki.

Payne, Malcom (2005) Modern Social Work Theory. London: Palgrave Macmillan.

Peräkylä, Anssi (1990) Kuoleman monet kasvot. Identiteettien tuottaminen kuolevan potilaan hoidossa. Vastapaino: Tampere.

Pitkänen, Pirkko & Kouki, Satu (1999) Vieraiden kulttuurien kohtaaminen viranomaistyössä. Helsinki: Edita.

Puuronen, Vesa (2006) Nuorisotutkimus. Tampere: Vastapaino.

Rastas, Anna (2007) Rasismi lasten ja nuorten arjessa. Transnationaalit juuret ja monikulttuu- ristuva Suomi. Nuorisotutkimusverkosto. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print.

Report on the 1st OECD Starting Strong Network workshop. Policy on Diversity and Social Inclusion in Early Childhood Education and Care. 20-21. 2007 Brysseli. Julkaisematon kokousmuistio.

Sihvola, Juha (2004) Maailmankansalaisen etiikka. Keuruu: Otava.

Suomen mielenterveysseura. Lehdistötiedote 8.10. 2007. Siirtolaisuus on riski mielenterveydelle.

Syrjintä Suomessa 2006. Lepola, Outi ja Villa, Susan (toim.) Helsinki: Ihmisoikeusliitto ry.

Tervonen, Miika (2007) Tiukka vähemmistökulttuuri kaventaa yksilöiden omaa tilaa. Vieraskynä, Helsingin Sanomat 1.9. 2007.

Tuusa, Ani (2004) Maahanmuuttaja lastensuojelun avohuollon asiakkaana. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos, Tampereen yliopisto. Julkaisematon pro gradu –tutkielma.

Uhkana Kunnia (2007) Välineitä viranomaisille kunniaväkivaltaan puuttumiseksi. Kunniaväkivalta –hanke. Mannerheimin Lastensuojeluliiton Uudenmaan piiri.

Situational and Protection Gaps Analysis on Access to Quality Education for Asylum-Seeking and Refugee Children. Finland Country Report. (2007). Toim. Elina Ekholm, Anna Mikkonen, Taina Martiskainen. Europe: The UN Refugee Agency.

Uusijärvi, Alli (2003) Miten Helsingissä hoidetaan maahanmuuttajataustaisten lasten mielenterveyttä? Selvitys maahanmuuttajataustaisten lasten mielenterveystilanteesta ja palvelujärjestelmän kehittämishaasteista. Helsingin kaupunki, sosiaalivirasto ja terveystyö, Mielen-terveyspalveluprojekti.

Valtakunnansyyttäjävirasto. 30.6. 2004. Päätös syyttämättä jättämisestä. 04/38. Asianumero R 02/15.

Valtakunnansyyttäjävirasto. 30.6. 2004. Päätös syyttämättä jättämisestä. 04/39. Asianumero R 02/15.

Vanas, Antti. (2007) Monikulttuurisuusarvot hukassa esiopetuksessa. Lastentarha 4/2007.

Westerinen, Satu. Sosiaalityöntekijän näkemyksiä lastensuojelusta, maahanmuuttajuudesta ja islamista. Helsingin yliopisto. Tekeillä oleva pro gradu –työ.

Liite 1 Kysymysrunko

Maahanmuuttajataustaisten lasten ja nuorten palvelut

Kysely maahanmuuttajataustaisten perheiden kanssa työskentelystä palvelujärjestelmissä.

Asiakkaiden tausta

Palveluntarve

Asiointitilanne

Maahanmuuttajuuteen liittyviä mahdollisia erityistarpeita

Lastensuojelu

Resurssit ja kehittämisehdotukset

Asiakkaiden tausta:

1. Mistä maista asiakkaat ovat kotoisin?
2. Onko teillä tietoa asiakkaiden Suomeen tulon syistä? Vaikuttavatko taustat asiakkaiden tarpeisiin tai tilanteeseen?
3. Osaavatko asiakkaat suomea vai onko käytössä tulkki, perheiden äidinkieli? Liittyykö tulkin käyttöön tai saantiin vaikeuksia?

Palveluntarve:

4. Millaisia ovat tyypillisimmät maahanmuuttajataustaisten perheiden tarpeet tarjoamissanne palveluissa?
5. Tuntevatko asiakkaanne olemassa olevat palvelut ja osaavatko käyttää niitä?
6. Miten omalta osaltanne vastaatte näihin tarpeisiin?
7. Jäävätkö jotkut tarpeet vaille apua?
8. Miten perheiden arki ja kotoutuminen sujuu teidän näkökulmastanne?

Asiointitilanne:

9. Onko asioijina useimmiten äiti, isä tai isommat sisarukset, tai koko perhe tai sukulaiset?
10. Miten em. vaikuttaa asiointitilanteeseen?
11. Onko tiedonkulussa eri viranomaisien välillä ollut hankaluuksia?

Maahanmuuttajajuuteen liittyviä mahdollisia erityistarpeita:

12. Eroavatko maahanmuuttajataustaisten perheiden ongelmat kantaväestön ongelmista? Mitä keinoja teillä on ollut puuttua näihin ongelmiin?
13. Onko maahanmuuttajataustaisten perheiden suhteellinen osuus muuta väestöä alempi/sama/korkeampi?
14. Eroavatko maahanmuuttajaperheet asiakkaina kantaväestöstä?
15. Onko olemassa ryhmiä, joilla on erityisiä haasteita? Miten vastaatte näihin haasteisiin?
16. Jos olette havainneet lasta tai nuorta loukkaavia käytänteitä (esim. ruumiillinen kuritus, ympärileikkaus), mitä keinoja teillä on ollut puuttua niihin?

Lastensuojelu:

17. Onko avohuollon lastensuojelutyössä tai huostaanotoissa noussut esiin erityiskysymyksiä liittyen maahanmuuttajataustaisiin lapsiin ja nuoriin?
18. Saavatko perheet tukea ajoissa ja miten heitä voitaisiin tukea paremmin?
19. Mitkä syyt ovat huostaanottojen taustalla ja miten niitä voitaisiin ehkäistä?

20. Miten maahanmuuttajayhteisöt suhtautuvat huostaanottoihin?

21. Onko sijaisperheitä käytetty laitossijoitusten sijaan?

Resurssit ja kehittämissuhteet:

22. Ovatko resurssit riittäviä tarpeisiin nähden?

23. Oletteko saaneet erityiskoulutusta aiheeseen liittyen? Jos ette ole saaneet, toivoisitteko ja millaista?

24. Mitä parannuksia ehdottaisitte tilanteeseen?

25. Haluaisitteko vielä lisätä jotakin muuta, mikä ei ole tullut esiin?

Taustatiedot haastateltavasta

Haastateltavan titteli

Työtehtävä

Työpaikka

Hallinto – käytännön työ